

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI - I

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Emel Erten YAĞCI
Murat DURUKAN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Doç. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Doç. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR
Yrd. Doç. Dr. Emel Erten YAĞCI
Yrd. Doç. Dr. Remzi YAĞCI

OLBA'nın bundan sonraki sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:

Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji ve S. Tarihi Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü MERSİN/TURKEY

KÜLTÜR BAKANLIĞININ MADDİ KATKILARIYLA HAZIRLANMIŞTIR.
Katkılarından dolayı İçel Vali Yrd. Muzaffer GÜZELANT'a teşekkür ederiz.

ISSN 1301-7667

MERSİN 1998

İÇİNDEKİLER

Hatçe BALTACIOĞLU	Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Akrobatlar Kabartması (Lev. 1-6).....1-28
Emel Erten YAĞCI	İ.Ö. İkinci Binde Anadolu'da Cam (Lev. 7-8). 29-44
Marianne STERN	Core-Forming in The Second Millennium B.C.: Recent Practical Experiments (Lev. 9-10).....45-48
Kamuran GÖDELEK	The Problem of Substance in Aristotle49-62
Fikret Kutlu YEGÜL	De Architectura Romana63-67
Serra DURUGÖNÜL	Seleukosların Olba Territorium'undaki "Akkulturation" Süreci Üzerine Düşünceler (Lev. 11-12).....69-76
Yasemin Er SCARBOROUGH	Dağlık Kilikya- Lamotis Mezarları (Lev. 13-17).....77-85
Murat DURUKAN	M.Ö. 301-188 Arasında Olba Territoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler.....87-95
Melih ARSLAN	Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonlarındaki Anazarbus Sikkeleri (Lev. 18-24)97-119
Fikret ÖZBAY	Olba/Diokaisareia Su Sistemi (Lev. 25-26)121-129
Erendiz ÖZBAYOĞLU	Cicero'nun, Panter Avına İlişkin Birkaç Cilicia Mektubu.....131-138
Ümit AYDINOĞLU	Olba Bölgesi Yol Ağı (Lev. 27-28).....139-146
Murat ÖZYILDIRIM	Arkeoloji'de Kl.Yunanca ve Latince Sözcüklerin Kullanım Yanlıları.....147-152
Murat DURUKAN	Olba Territoriumu'nun Hellenistik Dönem Ölü Kültü Üzerine Gözlemler.....153-160
A. TIRPAN-B. SÖĞÜT	Batı Ovalık Kilikya'da Çokgen (Poligonal) TaşlıDuvar Örgü Tekniği (Lev. 29-52).....161-186
Remzi YAĞCI	Yeni Assur Döneminde Kuzey Suriye'de Ördek Biçimli Taş Ağırlıklara İki Örnek (Lev. 53-58).....187-198

**BATI OVALIK KILIKYA'DA ÇOKGEN (POLİGONAL) TAŞLI
DUVAR ÖRGÜ TEKNİĞİ**
(Lev. 29-52)

*Ahmet Tırpan
**Bilal Söğüt

Dağlık ve Ovalık Kilikya Bölgesi arasında sınır olan Limonlu (Lamas) Çayı'nın batısında, Dağlık Kilikya Bölgesi'nde yaptığımız araştırmalarda çokgen taşlı duvar örgü tekniğinin ayrı bir yeri olduğunu, değişik yapıların inşasında tercih edildiğini daha önceki çalışmalarımızda belirlemiştik. İ.Ö. 2. bin sonlarına kadar inen örneklerin bulunduğu¹, Dağlık Kilikya Bölgesi'nde bulunan çokgen taşlı duvar işçiliği A. Tırpan tarafından toplu olarak yayımlandı². Aynı bölgede bulunan çokgen taşlı duvar örgüsü tekniğinde inşa edilen anıt mezarlar da, Yüksek Lisans tezi olarak B. Söğüt tarafından çalışıldı³.

*Doç. Dr. Ahmet TIRPAN, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, KONYA.

**Uzman Bilal SÖĞÜT, Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, KONYA.

Kısaltmalar

- Durugönül, Felsreliefs.....S. Durugönül, *Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien*, BAR International Series 511, 1989.
- Eyice, Ricerche.....S. Eyice, "Ricerche e scoperte nella regione di Silifke nella Turchia meridionale", *Milion 1*, (Atti della Giornata di Studio: Roma, 4 dicembre 1986), Roma, 1988, 1-33.
- Eyice, Kleinstadte.....S. Eyice, "Einige Byzantinische Kleinstadte im Rauhen Kilikien", *150 Jahre Deutsches Archaeologisches Institut (Festschrift)*, (Mainz, 1981), 204-209, Taf.81-89.
- Hellenkemper-Hild, Neue Forschungen....H. Hellenkemper-F. Hild, *Neue Forschungen in Isaurien und Kilikien*, (VTIB4=Denkschr. ÖAW. phil.-hist. K. 186), Wien, 1986.
- Hellenkemper-Hild, Kilikien und Isaurien.H. Hellenkemper-F. Hild, *Kilikien und Isaurien*, Tabula Imperii Byzantini 5 (Denkschr. ÖAW. phil.-hist. Kl.215), Wien, 1990.
- Lugli, Tecnica.....G. Lugli, *La Tecnica Edilizia Romana*, Roma, 1957.
- Tırpan, Duvarlar.....A. Tırpan, "Kilikya Tracheia'da Poligonol Taş Örgülü Duvarlar", *XI. TTKong.*, (Ankara, 1994), 405-424, Lev.139-159.
- 1-L. Budde, St. Pantaleon von Aphrodisias in Kilikien (Beitraege zur Kunst des Christlichen Ostens 9), Recklinghausen, 1987, 15 vd, Res. 13-18.
- 2-Tırpan, Duvarlar, 405-424, Lev.139-159.
- 3-B. Söğüt, Kilikya Tracheia'daki Anıt Mezarlar, Konya, 1991 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Burada ağırlıklı olarak, mezarların mimarisi ve tipolojisi üzerinde durulmuştur. Aynı mezarlar konusunda, bölgenin sosyo-kültürel yapısı dikkate alınarak, farklı bir bakış açısıyla M. Duruhan tarafından çalışılmaktadır. Ayrıca bu tip mezarlar konusunda bkz. J. Keil-A. Wilhelm, "Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien", *Monumenta Asiae Minoris Antiqua III*, Manchester, 1931, 122, 192-193, Taf.49/161; A. Machatschek, *Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien*, Wien, 1967, 65-67, Abb.32-

S. Durugönül tarafından yapılmakta olan yeni araştırmalarda ise, aralarında duvarları çokgen taş örgülü örneklerin de bulunduğu kuleler üzerinde durulmaktadır⁴. Bu çalışmalar ile çokgen taşlı duvar örgü tekniğinin, özellikle Doğu Dağlık Kilikya Bölgesi'nde yoğunlaştığı ve tarihi devirler içerisinde değişik yapılarda sevilerek kullanıldığı görülmüştür.

Dağlık Kilikya'da olduğu gibi Suriye Bölgesi'nde de çokgen taşlı duvarların yoğun olarak varlığı bilinmektedir⁵. Bu iki bölge arasında kalan, Ovalık Kilikya Bölgesi'ndeki çokgen taşlı duvarcılığın durumu önemli bir araştırma konusuydu. Bu nedenle başladığımız araştırmada Batı Ovalık Bölgede, özellikle Lamas Çayı'nın doğusundaki şehirlerde; çokgen taşlı duvar örgüsünün dağılımı, kullanıldığı yapılar ve teknik farklılıkları üzerinde durarak, bunların Doğu Dağlık Kilikya Bölgesi'ndeki duvarlarla olan ilişkisini araştırmayı hedefledik⁶.

Ulaşım ağının tamamlanamadığı bölgede, çoğu yerleşim birimlerine yaya olarak gittik. Önceki araştırmalarda sadece isminden bahsedilen veya hiç görülmemiş yerleşim birimlerinde çalışmalarımızı sürdürdük. Topladığımız verileri fotoğraflarla ve çizimlerle destekledik.

Çokgen Taşlı Duvar Örgü Tekniği

Genellikle dörtten fazla köşeli, düz veya eğri, kenarlı ve bu kenarları çeşitli açılarda birbirleriyle kesişen taş blokları ile inşa edilen duvar örgü tipine, Çokgen Taşlı Duvar Örgüsü (Poligon⁷ Taşlı Duvarcılık) denir⁸. Çokgen taşlı duvar örgü tekniğine Opus Siliceum⁹ da denilmektedir;. Görüntü olarak benzeşmeler de teknik olarak birbirlerinden tamamen farklıdır¹⁰.

33.; B. Söğüt, "Kilikya Tracheia'dan Bir "Hellenistik Mezar" Yapıtı", S.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi 7-8 (Konya, 1994), 221-236.

4-S. Durugönül, "Kilikya Kulelerinin Tarih İçerisindeki Yerleri", Arkeoloji Dergisi III, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, (İzmir, 1995), 197-202; "1994 Yılı İçel İli (Antik Kilikya) Yüzey Araştırması", XIII. AST, (1995); "1995 Yılı İçel İli Antik Dağlık Kilikya Yüzey Araştırması", XIV. AST, (Ankara, 1996), 253-258.

5-A. W. McNichol, Hellen Fortifications from the Aegean to the Euphrates, Oxford, 1971 (Yayınlanmamış Doktora Tezi) adlı çalışmada değinilmiştir. Bu yayının arazi çalışmaları esnasında, Antiocheia ve Seleukeia Piers'daki duvarları, gidip yerinde inceledik. Kuzey Suriye'deki diğer örnekler için bkz. H. C. Butler, Architectura and Other Arts, New York, 1903, 43.; C. Strube, Die "Totenstädte", Mainz am Rhein, 1996, 27-29, Abb.49-53.

6-Bu çalışmayı maddi olarak destekleyen Selçuk Üniversitesi, Araştırma Fonu Başkanlığı'na ve bu çalışmanın yayına hazırlanması esnasında yardımlarını esirgemeyen Yüksek Lisans öğrencimiz Erdem Yılmaz'a tekrar teşekkür etmek istiyoruz.

7-Polygonal kelime olarak çok köşeli demektir. Duvar örgüsünde kullanılan teknik olarak Çokgen Taşlı Duvarcılık (Polygonal Masonry) anlamına gelmektedir.

8-R. L. Scranton, Greek Walls, Cambridge, 1941, 45; A. Akarca, Şehir ve Savunması, Ankara, 1974, 114. Çokgen taşlı duvar örgüsünde kullanılan, üç köşeli (Trigonal) bloklar, yani köşeleri kesilip, aralarda kalan üçgen şeklindeki boşluklara yerleştirilen taşlar da, birlikte değerlendirilmektedir.

9-Latince Silex; kaya yada taş Opus; eser, yapı, iş demektir. Opus Siliceum kaya yada taş eser anlamına gelir. Aslında bu teknik, Roma'da harçla yapılan duvar kaplama tekniğidir. Çokgen

Pausanias; çokgen taşlı duvarlara, Kiklopik terimini (Mikenai ve Tirins'teki duvarlar için) kullanır¹¹. Aynı terim Euripides¹² ve Pindar¹³ tarafından da kullanılmıştır.

Çokgen taşlı duvarların gruplandırılması konusunda ilk çalışmalarından birisi 1950 yılında Lugli tarafından yapılmış ve İtalya'da; sur duvarlarında (kuleli yada kulesiz), kalelerde, mabetlerin seviye ve podyumlarında, yolların döşemesinde, zirai teraslamalarda, mezarlarda, sarnıçlarda ve kulelerde çokgen taşlı duvar örgü tekniği kullanıldığı saptanmıştır¹⁴. Daha çok Etrurya, Sabina, Marsica'da, çok nadir olarak da merkezi İtalya'da; Roma, Campania ve Magna Greky'a da tesbit edilen çokgen taşlı duvarları Lugli 4 gruba ayırır¹⁵(Çizim 1).

İtalya'daki duvarlarda diğer bölgelerde bulunan örgü tekniğinden farklı olarak çokgen taşların kenarlarında, derzlere gelen kısımlarda 2-3 cm. lik düz olarak açılmış çerçevesiz kısım vardır. Anadolu'da daha çok dört köşeli taşlardan, kabarık yüzeylilerde 2-4 cm. genişliğinde görülen bu teknik İtalya'daki duvarlarda, çokgen taşlı, düz ve kabarık yüzeyliler de bulunmaktadır¹⁶.

taş duvarlı örneklerde ise harç olmayıp yapının ana elemanı durumundadır. Gerçek kullanıldığı anlamda Opus Siliceum tekniği de bu bölgede Issos'da görülmektedir.

10-Lugli, Tecnica, 48, 65 vd. Lugli'nin çalışmasında Opus Siliceum başlığı altında çokgen taşlı duvar örgüsünün tüm örnekleri tanıtılmıştır(Lugli, Tecnica, 67, Lev.I-XXIV).; Bu terim Romalı meşhur mimar ve askeri mühendis olan Vitruvius tarafından (Vitruvius, I, V, 1; VII, 1.) da kullanılmıştır

11-Pausanias, II Korint, 16, 4; Acacia, 25, 7.; Ayrıca antik çağ yazarları çokgen taşlı duvar örgüsü için; Saturnik, Pelasgik, Tirinziya ve Lesbian gibi terimleri de kullanmışlardır. Modern terim ise geometrik anlamı olup polygonaldır. Yaygın halk geleneğinde ise, bu tip duvarlara olağanüstü büyüklükteki taşların görünümünden dolayı Kiklobik adı verilmiştir. Taşların ebadı yüzünden, insan elinden çıktığına inanamayan Grek halkı, eski duvarların ancak Kiklobik denilen ve Antik mitolojide Uranüs'un oğulları olan devler (A. Erhat, Mitoloji Sözlüğü, İstanbul, 1978, 198.) tarafından inşa edildiğini sanmış ve böylece de bu büyük taşlarla örülü duvarlara kiklobik adını vermiştir. Yine Saturnik terimi de mitolojik olup (Bkz. A. Erhat, Mitoloji Sözlüğü, İstanbul, 1978, 291-292), benzer sebepten verilmiştir. Pelasgik terimi ise; Lidya'dan Hellas'a, Hellas'dan da İtalya'ya göç ettikleri düşünülen ve Homeros tarafından, İlyada Destanı'nda(Homeros, İlyada, II, 840; XVII, 301),Truvalıların müttefiği olarak belirtilen mitolojik bir ırktan kaynaklanır. Opera Tirincia ve Opera Lesbica terimleri de Hellas'ın iki önemli Pelasg şehirlerinden esinlenerek verilmiştir.

12-Euripides, (İfijeri Aulis'de, V, 1500.) temsilde bahsetmektedir.

13-Pindar'ın şiirlerinde (Pindar, 169, 7.) geçmektedir.

14-Lugli, Tecnica, 55 vd.

15-Ibid, 67; Tırpan, Duvarlar, 410-411.

1. Kaba Stil: Taş blokları kaba şekilde işlenmiş (hem derzleri hem de yüzeyi) ve böylece kullanılmıştır. Taşların arasında yer yer boşluklar vardır(Çizim 1, I).

2-Kaba Stil:Taş blokları kabaca işlenerek böylece kullanılmış ve aralarda kalan boşluklar küçük taşlarla kapatılmıştır(Çizim 1, II).

3-Kusursuz Stil: Dış yüzeyi kaba olarak bırakılmış, derzleri tam olarak birleştirilmiş taşlardan oluşan örgüdür(Çizim 1, III).

4-Yatay (Horizontal) Stil: Daha önceki iki stile benzemekle beraber, yatay düzenlemenin mevcut olduğu duvar tekniğidir. Örgüde kullanılan taşlar yamuktur(Çizim 1, IV).

16-Lugli, Tecnica, Lev. II/1'de düz yüzeylilerde, Lev. VIII/1, 4; XVI/1, 2'de de kabarık yüzeylilerde görülür. Biz Kilikya Bölgesi çokgen taşlı duvar örgüsünde bu tip bir işçiliğe rastlamadık.

Çokgen taşlı duvar örgü tekniği, Scranton tarafından "Greek Walls" adlı kitabında incelenmiştir. Bu eserde Yunanistan, Ege Adaları ve Anadolu'daki örneklerden bahsedilmiş ve duvar örgüleri; İşlenmiş, Kabaca İşlenmiş, Özenle İşlenmiş ve birleştirilmiş diye üç kısma ayrılmıştır¹⁷. Üçüncü grupta kendi arasında üç farklı teknikten oluşmaktadır¹⁸.

Çokgen taşlı duvarlar ile ilgili, başka bir çalışma da A. Akarca'nındır. Akarca kitabında, diğer duvar tekniklerinin yanı sıra bu örgü sistemini de tanıtmıştır¹⁹. Çokgen taşlı duvarları kenarlarına göre; üç grupta incelenmiştir²⁰. Akarca, taş yüzeylerinin işlenişini tanıtırken; Kaba yüzlü, Çekiçlenmiş, Çıkıntılı(bosajlı), Pütürlü, Çentikli, Çerçeveli ve Perdahlı olarak yedi başlık altında toplamıştır²¹.

R. Tomlinson, taş bloklarının yüzeylerinin işleniş şekillerine göre de ayırarak daha detaylı bir tasnif yapmıştır²². Butler ise Suriye'de yaptığı çalışmada çokgen taşları yüzeylerinin işleniş durumuna göre değerlendirmiş, kaba yonu olanları erken, ince yonu olanları da geç örnek olarak tarihlendirmiştir²³.

A. Tırpan ise, çokgen taşları, derzlerinin ve yüzeylerinin işleniş şekillerine göre incelemiştir²⁴. Bu çalışmamızda, aynı şekilde, çokgen taşlı duvar örgü tekniğini derzlerin ve yüzeylerinin işleniş durumlarına göre sınıflandırdık.

I.Derzlerin işleniş durumlarına göre;

a-Eğri Çokgenler: Çokgen bir taşın köşeleri arasında, düzgün hatlar oluşturan kenarlar yapılmadan, örgüde kullanılan şeklidir. Kenarlar düzeltilmiş olmakla beraber, düz olmayıp kavislidir.

17-R. L. Scranton, a. g. e., 16-17. Yazar burada Çokgen taşlı duvar örgü tekniğini Dikkatle işlenmiş ve birleştirilmiş örneklerin arasında, diğer dörtgen duvarlarla birlikte anlatmıştır. Muhtemelen yamuk taşlardan örülen duvar örgüsünün de çokgen olarak kabul edilmiş olmasından bu gruplandırma yapılmıştır. Bu şekilde yamuk taşlardan örülen duvar örgüsünün çokgen olarak kabul edilmesi Heberdey - Wilhelm ikilisi tarafından da benimsenmiş ve Nagidos duvarları aynı şekilde isimlendirilmiştir(Rudolf Heberdey - Adolf Wilhelm, Reisen in Kilikien 1891-1892, Wien, 1896, 159)(Çizim 2).

18-a-Poligonal Teknik

b-Lesbian Tekniği (Lesbos tekniği Arkaik Çağa ait olup, Kuzey ve Doğu Yunanistan, Ege Adaları ve Anadolu'ya (Ege kıyılarına) hastır. İlk tesbit Lesbos adasındaki örnekler olduğu için Lesbian adı konmuştur. Gerçek çokgen taş örgününün bir kaç örneği ise Adriyatik'in doğusunda Geç Arkaik Dönem'den daha önceye tarihlenir(R. L. Scranton, a. g. e., 17).

c-Trapezoid Teknik olarak isimlendirilmiştir

Ayrıca bu gruplandırma Winter tarafından da kabul edilmiştir. Winter aynı şekilde gruplandırıp çokgen duvarlarla ilgili görüşlerinin özetini verip eleştirmiştir(F. E. Winter, Greek Fortifications, Toronto, 1971, 80).

19-A. Akarca, Yunan Arkeolojisinin Ana Çizgileri I, Şehir ve Savunması, Ankara, 1987, 107 vd.

20-1-Kabaca işlenmiş taşlardan örülen duvarlar (Logaden), 2-Kenarları kavisli taşlardan örülen duvarlar (Lesbos), 3-Kenarları düz taşlardan örülen duvarlardır (Akarca, a. g. e., 113).

21-A. Akarca, a. g. e., 116-117.

22-R. Tomlinson, "Emplekton Masonry and Greek Structure", JHS LXXXI, (1961), 133-140.

23-H. C. Butler, Architecture and Other Arts, New York, 1903, 43.

24Tırpan, Duvarlar, 411.

b-Düz Çokgenler: Çokgen bir taşın, köşeleri arasında, düzgün hatlar meydana getiren, gönyeli kenarlar yapılarak örgüde kullanılan şeklidir. Taşlar örgüde birbirine tam birleşerek derzlerde hiç boşluk kalmaz.

c-Düzensiz Çokgenler: Taşın kabaca düzeltilerek örgüde kullanılmasıdır. Bunlarda belli bir köşe açılmamış olabilir. Çokgen taşlı örgünün erken örnekleri denilebilir. Her devirde görülebilen bir duvar örgü şeklidir²⁵. Derzler arasında boşluklar kalır, bu boşluklar çoğu zaman küçük yonga taşlarla doldurulur. Bazende olduğu gibi bırakılır.

II. Taş yüzeylerinin işleniş durumlarına göre;

a-Kabarık Yüzeyle Çokgenler: Taş yüzeylerinin orjinal kabarıklığında bırakılıp, sadece kenarlarının düzeltilerek örgüde kullanılmasıdır. Bu yüzeyler hiç düzeltilmeden bırakıldığı gibi, bazen traşlanabilir. Yüzeyler yine kabarıktır. Buradaki fark taş yüzeylerinin kabarık olmasına rağmen, kaba ya da ince yonu olmasındadır. Taş yüzeyi önce çekiç veya sivri uçlu murç (kalem murç) ile kabaca yontulur (kaba yonu), ikinci aşamada tarak uçlu murç ile düzgün bir yüzey elde edilir (ince yonu), üçüncü aşama ise taş yüzeyi perdahlanır.

Taş yüzeyindeki kabarıklık, az ise, buna az kabarık yüzeyle denir. Kabarıklık taşın merkezinden başlayarak az veya çok derzlere doğru azalır. Bu tekniğin her ikisinde de (kabarık ve az kabarık yüzeylelerde) derzler "V" şekli oluştururlar²⁶.

b-Düz Yüzeyle Çokgenler: Taş yüzeylerinin düz olarak işlenip, duvar örgüsünde kullanıldığı tekniktir. Her iki teknikte (kabarık ve düz yüzeyleler) aynı inşa programından olmasına rağmen düz yüzeyle çokgenler, kabarık yüzeyle çokgenlere göre daha az kullanım alanı bulmuşlardır²⁷. Bunun nedeni düzeltme işleminin ek bir maliyet getirmesi olmalıdır.

Çokgen taşlı duvar işçiliğinin ustaları kendilerine olan güveni, taşın yapısının, tabii şekilde ifade edilmesinde ve birleştirme sisteminde göstermekteydi. Taşın sert olması ve kolay kırılmaması, onun değişik biçimlerde işlenmesini sağlıyordu²⁸. Malzemeyi yerine göre iyi kullanmasını bilen ustalar, çok defa yumuşak taşları dört köşeli, sert taşları çok köşeli olarak yontmayı tercih etmişlerdir²⁹.

25-Her devirde görülmesinden ve belirli bir tarihi tiplere sokulamamasından dolayı bu tür yapılara göre tarih vermek çok zordur. Boğazköy'de büyük ebatlı çokgen taşlar yanında, küçük taşlardan örülmüş erken örnekleri görülmektedir (P. Neve, Hattuša Stadt der Götter und Tempel, 1993, 70, Res. 200-201).; Önemli bir Hitit merkezi olan Şapinuva'da, kabarık yüzeyle eğri kenarlı, çokgen taşlı duvar örgü tekniğinin son derece başarılı bir şekilde uygulanmış olduğunu görmekteyiz (A. Süel-M. Süel, "1994 Yılı Ortaköy-Şapinuva Kazı Çalışmaları", KST XVII-I, (Ankara, 1995), 263-281; A. Süel, Ortaköy-Şapinuva Archaeological Research, Ankara, 1996, 3-5).

26-R. L. Scranton, a. g. e., 48; A. Akarca, a. g. e., 200.

27-R. L. Scranton, a. g. e., 47.

28-İbid, 48.

29-A. Akarca, a. g. e., 110. Kilikya bölgesinin taşları da sert olduklarından çokgen olarak işlemeye uygundur. Dağlık kesimde daha çok tercih edilmesinde bunun da etken olduğunu söyleyebiliriz.

Taş ocağından normal boyda, kaba veya kitleler halinde kesilip parçaları ayrılan taşlar, kullanılacağı yere göre şeklen, değişiklik arz etmekteydi. Genelde büyük taşlar kapı üzerinde ve köşelerde kullanılmakta ve çoğu zaman çokgen olmayıp, yamuk veya dörtgen şeklindeydi. Ortalara gelen çokgen taşlar, yerleştirilmek için; yanında ve altında bulunan taşın durumuna göre, yerleştirilecek taşın kalıbı kurşun tellerle alınmakta ve bu kalıba uygun kesilen taşlar örgüde kullanılmaktaydı³⁰. Bu şekilde devam eden örgü sonunda mükemmel teknikte bir duvar ortaya çıkmakta ve bakıldığında, görüntüsü ile insanı büyülemektedir.

Bu mükemmel ve pahalı çokgen taşlı duvar işçiliği İ.Ö. 5. ve İ.Ö. 4. yy'dan sonra, sürat ve ekonomik istekler ağır basınca, uzun mesafeli sur duvarlarında kullanılmaktan kaçınılmıştır³¹. Yerini yamuk ve dörtgen taşlardan inşa edilen duvar örgüsüne bırakır. Yamuk ve dörtgen taşlı duvar örgüsü, çokgen taşlılara göre hem zaman, hem de masraf bakımından daha uygundu. Ayrıca yamuk örgü, bir anlamda çokgen görüntüsü de vermekteydi. Çokgen örgü, taşların birbirlerine iyi kenetlenmesinden dolayı kolay yıkılmayan sağlam bir taş örgü tekniğidir. Bu nedenle önemli yapıların (kule, tapınak, mezar, konut vb) inşasında veya temelde su basama seviyesine kadarki kısmında kullanılmıştır.

Bu tip duvarlarda belli bir grup usta, ekip halinde çalışıyor olmalıydı. Yetiştirilen çırak ve kalfalar, usta olduklarında mimari geleneği devam ettiriyorlardı. Bir kentte ya da küçük bir çevrede, bir ailenin, (babadan oğula geçen ustalık silsilesiyle³²) çokgen taşlı duvarcılık ile uğraşıyor olduğu da söylenebilir.

Çokgen Taşlı Duvarların Bulunduğu Yerleşimler

1-Hasır ören :

Mersin İli, Erdemli ilçesi, Kocahasanlı Nahiyesi, Üçtepe Köyü sınırları içinde yer alır.. Erdemli'nin 3 km. kuzeyindeki (Aslanköy yolunda) kanaldan batıya ayrılan stabilize yol takip edildiğinde 1,5 km. sonra Hasır Ören'e ulaşılır.

Yüksekçe bir tepe üzerine kurulan antik yerleşimde ilk dikkati çeken, yaklaşık 4-6 m. yüksekliğe kadar korunmuş, alt kısımlarda çokgen, üst bölümde dörtgen taşlardan harçlı yapılmış duvarlardır. Bu kalıntılardan birisi yerleşim yerinin kuzeyinde bir kule olabileceğini düşündüğümüz yapıdır³³(Res. 1). 6 m. yüksekliğe kadar ayakta duran duvarların alt kısmında 70 cm. kalınlığındaki

30-A. Akarca, a. g. e., 114.

31-R. L. Scranton, a. g. e., 167-170.

32-A. Machatschek, Die Nekropolen und Grabmaler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien, Wien, 1967, 66.

33-Yapı bağımsız ve dörtgen planlıdır. Bu hali ile görünüşü kule olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Örgü tekniği açısından ise, altta; kabanık yüzeyli düz kenarlı çokgen taşların kullanıldığı (Hellenistik Devirden) ve devamında dörtgen taşlardan harçlı yapının (Bizans Dönemi) devam ettiği örneklerden, Barakçı kalesinde(Hellenkemper-Hild, Neue Forschungen, 58-60, Res. 55-58) ve Cennet Cehennem'de (O. Feld, Ist.Mitt. 13/14, (1963-1964), 102-104, Taf. 52/2) görülmektedir. Dönemi farklı olmakla birlikte, bu örgüde aynı şekilde düzenlenmiştir.

duvar; küçük boyda (ortalama 50x70; 34x20; 20x14; 50x30 cm. ölçülerinde) düzgün yüzeyli, düz ve eğri kenarlı çokgen taşlardan inşa edilmiştir. Kulenin batı yönünü oluşturan diğer yan duvar aynı teknikte yapılmış ve inşasında kireç harçı kullanılmıştır. Buna bağlı olarak duvar kalınlığı da 78 cm.'ye çıkmıştır. Ayrıca kuzey duvardaki çokgenlerin dış yüzü harç ile derzlenmiştir. Aynı duvarın iç kısmında buna benzer bir kalıntı göremedik. Bunlar muhtemelen sonraki bir döneme ait onarımdan olmalıdır. Bu çokgen taşların devamında yükselen küçük dörtgen taşlardan harçla örülmüş (Pseudo izodomik) duvarın kalınlığı ise 50 cm. dir.

İki duvar tekniğinin birlikte kullanıldığı bu yapının doğusunda yukarıdaki kule ile direkt bağlantısı olmayan çokgen taşlı yapılar görülmektedir (Res. 2). Bu duvarlar diğer çokgenlerden, taşların işlenişi bakımından farklıdır. Burada 110 cm. kalınlığındaki duvar; orta boyda (ortalama 60x70; 45x50x70; 70x50x45; 50x110x50 cm. ölçülerinde³⁴) çokgen taşlardan inşa edilmiştir (Res. 3-4). 3 m. yüksekliğe kadar korunmuş olan duvar, kabarcık yüzeyli, düz-eğri kenarlı, çokgen taşlardan yapılmış, yer yer atkı taşı da kullanılmıştır (Res. 4). Yapının genel durumuna bakılacak olursa işçilik zayıftır.

Antik yerleşimin güney tarafında; üç nefti, narteksi ve apsisi belirlenebilen bir kilise ile ören yerinin genelinde görülen yağ dink taşlarının olduğu binalar da vardır. Bunlardan birisi Kilisenin 10 m. batısında, zeytin yağının imal edildiği bir işyeridir. Burada girişin bulunduğu güney duvar dörtgen ve çokgen kıklobik taşlardan örülmüştür. Dış yüzde taş yüzeyi düzgün iken (Res.5), iç yüzde kaba bırakılmıştır. Bu yapının içinde doğu köşesine yakın bir yerde yağ sıkma mekanizması için kullanılan mimari elemanlar vardır³⁵. Ayrıca yağ dink taşları ve kuyu da görülebilen kalıntılar arasındadır.

Hasır Öreni'nin güney-batısında, bir binanın güney (ön) duvarında, düzgün yüzeyli, düz kenarlı, orta boyda, ince yonu, çokgen taşlar kullanılmıştır (Res. 6). Duvarın işçiliği zayıftır. Bu yöne yerleştirilen giriş in-situ olarak durmaktadır. Girişin her iki yanında söve taşları kullanılmayıp, duvarın girişte bitişini sağlayan köşe taşları söve görevini üstlenmiştir. Bu bölümde hem dörtgen hem de çokgen taşlar tercih edilmiştir. Söve taşları üzerinde, girişin sağ ve solundaki duvardan çok farklı olan, harçlı duvar örgüsü bulunmaktadır. Bu yapı da büyük bir ihtimalle tamiratla ikinci defa kullanılmış olmalıdır. Yerleşim biriminin doğusunda da yukarıda bahsedilen, altta küçük boyda düz yüzeyli eğri ve düz kenarlı çokgen taşlardan, üstte dörtgen taşlardan (harçlı) duvarların görüldüğü yapı kalıntıları bulunmaktadır.

34-Taş ölçüleri verilirken örgüdeki büyüklüğünü belirtmek için duvar yüzeyindeki genişlik ve yüksekliği verilmiştir. Eğer ölçülebiliyor ise duvar örgüsünün içine doğru derinliğini de vermeye çalıştık.

35-Aynı sistemden Silifke ilçesi, Kızılisali köyü, Makuh mevkisinde de bulunmaktadır. Buradaki kalıntıların Hellenkemper-Hild tarafından zeytin yağ imalathanesi ne ait olduğu belirtilmiştir (Hellenkemper-Hild, Neue Forschungen, 66, Res. 72).

2-Çet Tepesi:

Erdemli'nin kuzeyinde, Aslanköy yolu üzerinde (10. km'de), Çet Tepesi mevkiinin 500 m. batısında antik kalıntılar yer alır.

Antik yerleşimde ilk göze çarpan 28x34 m. ebatlarında, yaklaşık 6 m yüksekliği ile ayakta kalmış güney duvarı yıkılmış olan Bizans Dönemi yapısıdır³⁶. Bunun etrafında ne olduğu tam belirlenemeyen yapı kalıntıları bulunmaktadır. Bu kalıntılardan birisi de, Bizans yapısının 15 m. güneydoğusundaki bir binaya ait duvardır. 90 cm. kalınlığındaki çift sıra taş duvar örgüsünde; dörtgen ve (ortalama 84x50x110; 70x50x50; 95x60x90 cm. ölçülerinde) çokgen taşlar kullanılmıştır. Duvar uzunluğu 3,60 m. ve korunan kısmın yüksekliği 2,40 m. dir. İşçiliğinin zayıf olmasından dolayı, derzlerde yer yer açıklıklar görülmektedir. Aynı duvarın üzerine Bizans döneminde dörtgen taşlardan harçlı duvar örgüsü ile ilave yapılmıştır. Duvarda zeytin yağı işliğinde kullanılan dink taşı bulunmaktadır. Burada önceden zeytin yağ imalathanesi olan bir yapının malzemesi yeni inşa edilen yapıda kullanılmıştır.

Çokgen taşlı duvarın üzerine, Bizans dönemindeki farklı bir duvarın devam ettirilmesi Cennet Cehennem, Barakçı Kalesi³⁷ ve Hasır Ören'de görülmektedir. Cennet Cehennem ve Barakçı kalesinde Hellenistik Devir, Hasır Öreninde ise Roma İmparatorluk Çağı duvarlarının üzerinde, Bizans duvarları devam etmektedir³⁸.

3-Şaha (Şaar) Öreni:

Erdemli'nin 10 km. kuzeyinde (Aslanköy yolunda) Çet tepesi mevkiinden doğu yönüne giden patika yolunu takiben yaya olarak 45 dakikalık yürüyüşle (iki vadi geçilerek) Şaar mevkiine gelinir. Burada yaklaşık 10 dönümlük bir tarlanın³⁹ hemen doğusundaki terasta Şaar Öreni görülmektedir. Kalıntılar arasında ilk dikkati çeken yer yer 5-6 m. yüksekliğe kadar korunmuş olan Erken Bizans Dönemi duvarlarıdır⁴⁰. Bunun dışında yerleşim yerinin güneyinde Roma Dönemi kemerleri ile yerleşimin genelinde görülen çok sayıda sarnıç bulunmaktadır⁴¹. Bu terasta kuzey yönüne, tepeye doğru ilerlediğimizde Çalılıarın arasında kaybolmama mücadelesi veren, aralarında çokgen taşlı duvar örgü tekniklerinin değişik tiplerinin de görüldüğü yapı kalıntıları yer almaktadır. Bunların bazılarının ev olduğu anlaşılacakla birlikte, çoğunun fonksiyonunu belirlemek zordur. Çünkü genelde binaların duvarından, 0,50-1,50 m. yüksekliğinde, 2-10 m. uzunluğundaki kısımlar korunabilmiştir.

36 -Hellenkemper-Hild, Neue Forschungen, 89-92, Fig. 15, Res. 131.; Eyice, Ricerche, 24.; Hellenkemper -Hild, Kilikien und Isaurien, 225-226.

37-Hellenkemper-Hild, Neue Forschungen, 58-60, Fig. 4, Res. 55-58.

38-Aynı uygulamadan Kuzey Suriye'de de görülmektedir. Bkz. H. C. Butler, Architecture and Other Arts, New York, 1903, 42 vd.

39-Toroslardaki dağlık arazide bu kadar büyük bir tarla çok nadir bulunur.

40-R. Heberdey- A. Wilhelm, Reisen in Kilikien (1891-1892), Wien, 1896, 46; F. Hild-H. Hellenkemper- G. H. Salies, "Kommagene- Kilikien- Isaurien", RbK 4 (1984), 204; Hellenkemper-Hild, Kilikien und Isaurien, 394.

41-Bu su kuyularının çoğunluğu bugün halen köylüler tarafından kullanılmaktadır.

Bu duvar kalıntıları arasında çokgen taşlı duvarların önemli bir yerinin olduğu, hem teknik farklarından, hem de değişik tarihlerde sevilerek tercih edilmiş olmasından anlaşılmaktadır. Duvar örgüsünde kabarık ve düzgün yüzeyli düz kenarlıların yanı sıra düzensiz taşlar da kullanılmıştır. Kalıntılardan birisi; kabarık yüzeyli, düz kenarlı çokgen taşlardan (ortalama; 36x25x30; 33x25x28; 43x40x70; 28x27x39 cm. ölçülerinde) inşa edilmiş bir yapının batı kısmına aittir (Res. 7). Duvar 0,90 m. kalınlığında, 0,50-0,90 m arasında değişen yüksekliğe sahip ve 5 m. uzunluğundadır. İşçiliği zayıf olan duvarın tekniği hem iç hem de dış tarafında da aynıdır. Bizans dönemine ait ikinci bir duvar çokgen taşlı duvara dik gelecek şekilde ilave edilmiştir⁴².

Kabarık yüzeyli, düz kenarlı çokgen (65x60x50; 70x55x50; 50x35x45; 45x35x40 ölçülerinde) taşlardan, 1 m. kalınlığındaki ikinci bir duvar⁴³, Şaar kalıntılarının kuzey batısındadır (Res. 8). Önceki duvara göre bu duvarın çokgen taşları daha büyüktür. Yer yer dörtgen taşlarda tercih edilmiştir. Fakat bu taşlar çokgenlerden daha küçüktür. Bir yapının iç kısmına ait olan duvarın, sadece bir metre yüksekliğindeki (üç sıra taş) kısmı kalmıştır. Korunan duvarın iç kısmında da bu örgü görülmektedir. Duvarın dış yüzünde düzensiz küçük taşlarla devam eden örgü vardır. Bunlar sonradan yapılan tamir ilaveleri olduğu için örgüde kullanılan çokgen taşlar kaba yonudur.

Bu yapıların bulunduğu alanın kuzey-batısında bu örneklerden farklı tipte bir duvar örgüsü görülmektedir. Bu örgüde (ortalama 75x50x37; 50x53x47; 58x37x35; 60x48x50 cm. ölçülerinde) düzgün yüzeyli düz kenarlı taşlar kullanılmıştır (Res. 9). 1 m. kalınlığında, yer yer 1,30 m. yüksekliğe kadar korunan duvarın işçiliği çok iyidir. Derzlerde hiç açıklık bırakılmamıştır. Bir eve ait olduğunu düşündüğümüz bu duvar sonraki dönemlerde küçük taşlarla bir tamirat görmüştür. Bu yapıya ait olan içten içe 1,20 m. genişliğinde bir girişin söve taşları tek parça olup, kilit sistemi yoktur.

Yerleşim yerinin kuzeyindeki tepede bulunan şarap işliği civarında bulunan büyük tarlanın antik dönemdeki fonksiyonunu açıklamak açısından önemlidir⁴⁴. Çünkü bu arazide yetiştirilen asmaların üzümleri bu ışıklarında işleniyordu⁴⁵. Araştırmalarımız sırasında bunu destekleyen örneklerin hem dağlık, hem de ovalık bölgede bulunduğuna şahit olduk. Bu işliğin kuzey tarafına düzensiz taşlardan inşa edilmiş çokgen taşlı bir duvar bulunmaktadır. Duvar küçük olmakla beraber kullanım yeri açısından çok önemlidir.

42-Duvarların farklı dönemlerde yapıldığı aralarındaki dilatasyon ile de rahatlıkla belirlenebilmektedir.

43-Bu ören yerinde bulunan aynı tipte iki farklı duvar örnek olarak seçilip incelenmiştir.

44-Bu tip şarap işlikleri için bkz. S. Eyice, "Silifke Çevresindeki İncelemeler: Kanlıdivan (=Kanytelleis-Kanytelideis) Basilikaları", Anadolu Araştırmaları IV-V, (1976-1977), Res.8.; A. Diler, "Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytin ve Üzüm Presleri 1993", XII. AST., (Ankara, 1994), 445-447.

45-Dağlık arazideki gezilerimiz sırasında bu tür şarap işliklerinin yakınında, topoğrafyaya göre büyük diyebileceğimiz tarlalar bulunmaktadır. Günümüzde de bölgede, üzüm üreticiliğinin yapıldığı buna benzer yerler vardır. Şimdi bağcılık yapılan yerlerden birisi Silifke ilçesi, Narlıkuyu Kasabası, Kavlaklı Mahallesi, Gırtlı mevkisindedir.

Yerleşim yerinin kuzey-doğusundaki Nekropol sahasında sin tipi (yerli kayaya sandık şeklinde oyulmuş) ve lahit mezarları bulunmaktadır. Bir lahit parçasının kırığı bugün bir su kuyusunun sofrasında (üst döşemesinde) kullanılmıştır. Her iki mezar tipine de ait olabilecek kapak taşının ortasında, cepheden yapılmış bir aslan başı kabartması yer alır⁴⁶.

4-Çiriş Köyü:

Erdemli ilçesinin 12 km kuzeyinde Çiriş köyünün 1 km batısında çokgen taş duvarlı bir kule vardır. Bu yapı Çiriş köyünden, Köşkerli örenine giden yolun 20 m kuzeyindedir. Bu kulenin 1,5 km güneyinde ve yine yaklaşık 1,5 km kuzeyinde iki kule daha bulunmaktadır. Kuzeydeki kule tamamen tahrip olduğundan sadece yeri kalmıştır .

Çirişli Kulesi, 4,20X4,50 m ölçülerinde, yerli kaya üzerine zemin düzeltilerek inşa edilmiştir. Üç yönde duvarların dış tarafı toprak ve çakıl ile dolu olmasına rağmen, Güney doğu yönü zemine kadar açıktır(Res.10). İçi dolu olmasından dolayı, duvar kalınlığı alınmadığı gibi, içerisinin orjinal durumu hakkında bir şey söylemek te zordur.

Dış yüzdeki duvar örgüsünde orta büyüklükte (ortalama 108x75x60; 65x45x55; 173x80x60; 130x92x65 cm. ölçülerinde) kabarık yüzeyli düz kenarlı çokgen taşlar kullanılmıştır. Köşelerde dörtgen taşların yanısıra çokgen taşlar da tercih edilmiştir(Res. 10). Duvarın genelinde kaliteli bir işçiliğin olduğunu söylemek zordur. Duvarları; doğu yönde 0,80 m., güney köşede 3,15 m. yüksekliğe kadar korunmuştur.

Etrafında hiç bir yapı kalıntısının bulunmaması, küçük ebadlı olması ve Erdemli dahil denize kadar geniş bir alanın görüş mesafesine girmesi kule olduğunu doğrulamaktadır⁴⁷. Yalnız küçük olduklarından bu kuleler kısa mesafeli etrafındaki araziler için kullanılıyor olmalıydı.

5-Köşkerli Kalesi:

Çiriş köyünün içinden batıya giden stabilize yol takip edildiğinde 2 km. sonra Köşkerli kalesi kalıntlarına ulaşılır. Yolun güneyindeki kilisenin etrafında ve yolun kuzeyindeki kalıntılardan anlaşıldığına göre yaklaşık 50 hanelik bir yerleşim birimi olmalıdır⁴⁸.

Yolun üst bölümünde, kilisenin yaklaşık 150 m. kuzey-batısında ev kalıntıları bulunmaktadır(Res. 12; Çiz. 3). Bu evlerin arka duvarları yerli

46-Bu şekilde tasvirten Ovalık Kilikya Bölgesi'nde, (Erdemli İlçesi, Çiriş köyü sınırlarında) Köşkerli Kale'de , Dağlık Kilikya'da ise (Silifke ilçesi, Cambazlı köyü sınırlarında) Çocuk düşü mevkinde görülmektedir.

47-Bu kuleye benzeyen ve içi definciler tarafından temizlendiğinden planı çıkartılabilen bir yapı, Doğu Dağlık Kilikya'da, Silifke ilçesi, Narlıkuyu Kasabası, Kızılısalı köyü sınırlarındaki Emrullah Çukuru mevkinde bulunmaktadır. Bu yapıda yüksek kaya üzerine inşa edilmiştir. Yapının etrafında tarlalar ve güney tarafında yerleşim kalıntıları yer alır.

48-Eyice, Ricerche, 22.; Hellenkemper-Hild, Kilikien und Isaurien, 320, Abb.267-272. Bu Kilise'nin güney batısında monoblok taştan ekinus kısmı ion kymationu bezemeli dor başlıklı bir sütun bulunmaktadır(Res. 11).

kayanın oyulmasından ya da düzeltilmesinden⁴⁹ oluşmuştur. Yerli kayanın olmadığı dış ve ara bölme duvarlarında çokgen taşlar tercih edilmiştir. Büyüklü küçüklü (ortalama 40x32x35; 33x30x35; 38x32x35; 50x25x45 cm. ölçülerinde) düz yüzeyli, eğri ve düz kenarlı çokgen taşların örgüde kullanıldığı görülmektedir. Zayıf bir işçiliği olan duvar örgüsü yer yer 150 cm. yüksekliğe kadar korunmuştur. İn-situ olarak duran kapı söve taşlarından, birden çok odalı oldukları ve bir ön odadan diğer odalara geçişlerin olduğu görülmektedir.⁵⁰(Çiz. 3).

Kilisenin kuzey-batısında, kuzey duvarına bitişik kalıntının duvarları (ortalama 50x68x30; 45x36x33; 35x30x27, 21x25x35 cm. ölçülerinde) küçük çokgen taşlardan, zayıf işçilikli olarak inşa edilmiştir(Çiz. 4). Yaklaşık 2 m. yüksekliğinde duvarları korunmuştur. Özellikle duvarların küçük taşlardan, 0,75 m. kalınlığında, çift sıra yapılması, dayanıklılığı azaltmıştır. Girişin dört parçadan oluşan söve taşları ile üst lento taşı in-situdur.

Kilisenin 100 m. güneyinde düzgün yüzeyli, düz kenarlı (ortalama 85x50x45; 90x50x60; 31x30x45; 40x45x45 cm. ölçülerinde), ince yonu, çokgen taşlardan 110 cm. kalınlığında yapılan bir duvar yer almaktadır. Bu, bir binanın yoldan tarafa bakan, girişinin de bulunduğu batı duvardır. İyi bir işçiliğe sahip duvarın iç kısımlarında yerli kayadan da yararlanılmıştır. 130 m. yüksekliğinde, 7 m. uzunluğundaki duvar bu yerleşim biriminin en kaliteli çokgen taşlı duvarı durumundadır. Binanın içi tamamen yıkıntılarla doludur. Bununla birlikte kemer ve sarnıç belirlenebilmektedir. Duvarın hemen önünde bulunan ve in-situ olmayan dink taşı bu yapıya ait olmalıdır. Bunlar zeytinyağı imalatının yapıldığı bir işyeri olabileceği fikrini ortaya koymaktadır. Genellikle zeytinyağı üretiminin yapıldığı işyerlerinde mutlaka kuyu bulunmaktadır⁵¹. Kale yerleşmeleri hariç, bu tür yerleşmelerde genelde kuyu evin dışında görülür.

6-Yel Kalesi:

Erdemli'nin 13 km. kuzeyinde Kayacı Köyü'nün içinden doğuya ayrılan yol takip edildiğinde 1 km. sonra Kayacı'ya (Goçac), buradan 1,5 km. sonra Gücüş Köyüne ulaşılır. Gücüş'ün Kösterli Mahallesi'nin 2 km. kuzeyinde bir tepe üzerinde Yel Kalesi inşa edilmiştir.

Tepe yaklaşık 80x100 m. ölçülerinde olup, etrafı kuzey, güney ve batı yönlerinde yer yer 3 m. yüksekliğinde dik kayalarla çevrilidir. Doğu'da ise eğimli bir arazi vardır. Kule dört yönü açık, tüm araziye hakim bir tepe üzerinde, kabarık yüzeyli, düz kenarlı çokgen taşlardan inşa edilmiştir(Res.13-14, Çiz. 5). Güney-doğu yönde girişi bulunan kulenin 2,5-3 m. yüksekliğe kadar kısmı

49-Yapının inşasında, duvarların yapımında taş örgüsünün yanısıra yerli kayadan da yararlanıldığını görüyoruz.

50-Bu tipte hem duvarlarda yerli kayadan yararlanılması hem de oda düzeni olarak benzeyen ev örneği Olba antik kentinde de görülmektedir. Buradaki evin Roma İmparatorluk dönemine ait olduğu belirtilmektedir (M. Usman Anabolu, Küçük Asya Evleri, İstanbul, 1958, 60, Lev.XVIX.

51-Hisar Ören'de benzer örnekler bulunmaktadır. Ayrıca Dağlık Kilikya'da, Silifke'nin Narlıkuyu Kasabası'nın Akkum Mahallesi'nde, Şeytan deresinin Kızkalesi'ne ulaşan ağzının batı kıyısında, duvar tekniği ve plan olarak benzer bir örnek bulunmaktadır.

ayaktadır. Bu seviyeden yukarıda ise sadece köşeler yıkılmamıştır. Batı köşesinde 15 köşe taşı (yaklaşık 10 m. yüksekliğe kadar) in-situ olarak durmaktadır(Res.13). Sağlam kalan köşelerin arasına gelen duvarların yıkıntılarının çoğu kulenin içini doldurmuş, kısmen de etrafa dağılmıştır.

Bölgede iyi işçilikli, duvar örgü tekniği açısından tek olan kulenin, Kilikya Bölgesi'nde bulunan diğer örneklerle karşılaştırıldığında⁵² oldukça küçük olduğu anlaşılmaktadır. Eşkiyalar ve toprak sahipleri tarafından gözetleme, haberleşme, savunma, silo veya kule-ev olarak kullanıldığı anlaşılan kulelere güzel bir örnektir⁵³. Etrafında hiç bir yapının bulunmayışı ve tüm araziye hakim bir yere inşa edilmesi kulenin, gözetleme ve haberleşme kulesi olarak yapılmış olduğuna işaret eder.

Kule ve duvar örgü tekniği açısından, oldukça sağlam inşa edilmiştir. Köşelerde dörtgen taş blokları kullanılmış ve hiç oynama yoktur. Sadece duvarların orta kısımlarında açılmalar vardır. Köşeler inşa edilirken bir uzun taş onun üzerine iki ya da üç kısa taş, sonra tekrar uzun taş yerleştirilerek devam edilmiştir⁵⁴. Uzun taşlar aralara gelen kısa taşları tutmakta ve yanlara doğru açılmayı önlemektedir. Köşeler dışında duvar inşası çokgen taşlarla devam etmektedir. Duvar örgüsü 1,15 m. kalınlığındadır. Bu duvarda orta boyda (ortalama 70x45x50; 40x45x50; 55x42x115 cm ölçülerinde), düz kenarlı kabarık yüzeyli taşlar kullanılmıştır. Duvar örgüsünde aralarda kullanılan küçük çokgen taşlar yapıda, genel görüntüyü bozmayacak kadar azdır(Res. 14). Aralarda kalan küçük boşluklarda örgü tekniğinin gereği olarak daha küçük ebadlardaki taşlar kullanılmıştır.

Kapı lentosu üzerinde üç uzun taş, bir sağır kemer oluşturur, bu kemer yapının üst kısımlarındaki ağırlığı, kapı lentosu üzerinden yanlara dağıtır. Kapı lentosu üstü sağır kemeri, çokgen, söve taşları ise üst üste dörtgen iki blok taştan yapılmıştır(Res. 13).

Yel Kalesi'nin 500 m. güney-doğusunda, vadinin içinde dıştan dışa 5,60x5,70 m. ölçülerinde yerli kaya üzerine inşa edilmiş, 3 m. yüksekliğe kadar korunmuş kule planlı bir yapı bulunmaktadır(Res. 15, Çiz. 6). Saman dolu olduğundan, içerisine giremedik. Dıştan görülebildiği kadarı ile batı ve doğuda kabarık, kuzey ve güneyde düz yüzeyli, düz kenarlı çokgen taşlardan inşa edilmiştir. 100 cm. kalınlığındaki duvar örgüsünde orta boyda (ortalama 65x35x55; 77x70x50; 85x57x53 cm. ölçülerinde) taşlardan çift sıra taş duvar örgülüdür. İşçilik zayıftır.

52-Dağlık Kilikya'da; Kanlıdivane, Adamkayalar, Barakçı Kalesi, Hançerli, Çatiören, İmirzeli ve Yeğenli'de çokgen taşlı duvara sahip, Uzuncaburçta da dörtgen taşlardan yapılmış, planı farklı örnekler bulunmaktadır. Bunlar plan açısından Hançerli kuledeki örneğe(L. Zoroğlu, "Doğu Dağlık Kilikya 87 Yılı Araştırmaları" VI. AST (1987), 396, Res. 13-14; Hellenkemper-Hild, Kilikien und Usaurien, 270, Res. 193; Tırpan, Duvarlar, 417, Res.24-25); hem plan, hem duvar tekniği açısından Çatiören ve İmirzeli'deki örneğe benzemektedir(Hellenkemper-Hild, Neue Forschungen, 74-77; Kilikien und Isaurien, 224-225; R. Heberdey- A. Wilhelm, a. g. e., 66.). 53S. Durugönül, "Kilikya Kulelerinin Tarih İçerisindeki Yerleri", Arkeoloji Dergisi III, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, (İzmir, 1995), 201

54-Bu teknik çokgen taşlardan yüksek yapılmış binalarda görülen bir özelliktir. Özellikle Mancılık Kale'de Kabarık ve düz yüzeyli iki tip duvar örgüsünde de görülmektedir.

7-Kürül Tepe:

Güçüş köyü Kösterli mahallesinin 1,5 km. kuzeyinde (Yel Kalesi yolunda) yel kalesinin 500 m. güneyindedir ve bu iki yerleşim yeri arasında bir vadi bulunmaktadır.

Yaklaşık 150x150 m. genişliğinde bir tepe üzerinde yer alan yerleşimden bugün yer yer duvar kalıntılarında ve tahrip edilmiş bir asker kabartmasından başka bir şey görmedik. Yerleşim yerinin etrafını çeviren düzensiz çokgen taşlar, sadece bazı kısımlarda korunabilmiştir. Duvarların güzergahı tam olarak takip edilememektedir. Araştırmamız esnasında kule kalıntısına da rastlayamadık. Yukarıda bahsettiğimiz asker kabartması sur duvarının içinde, tepenin güney-doğusundaki, yerli kayanın güney-doğu yönüne işlenmiştir. Kabartma tahrip olduğundan tam olarak seçilememekte, fakat genel hatları ile bölgede görülen tipik asker kabartmalarından olduğu anlaşılmaktadır⁵⁵.

8-Üçayaklı:

Erdemli'ye bağlı Hüsametli köyünün 2 km. kuzey batısında Üçayaklı mahallesinde dörtgen taşlardan yapılmış bir kule(Res. 16) ve hemen onun bitişiğinde içten içe 14,20x13,35 m. ölçülerinde bir su deposu(Çiz. 7) ile bunların civarında çok az duvarların kaldığı binalar ve in-situ kapı söveleri görülmektedir.

Su deposunun batı duvarının dış yüzeyi düzgün yüzeyli, eğri kenarlı orta boyda (ortalama 54x35x30; 40x35x30; 92x60x30; 45x45x35 cm. ölçülerindeki) çokgen taşlardan yapılmıştır(Res. 17). Örgüde yer yer dörtgen taşlarda kullanılmıştır. İşçilik oldukça zayıftır. 175 cm. kalınlığa sahip olan su deposunun bu duvarı harçlı yapıdır. Civarında dağınık durumda çokgen taşlar görülmektedir. Yukarıdaki çokgen taşlı duvarın haricinde civarda ayakta yapının kalmaması bize bu yapı taşlarının ikinci defa kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu kullanım esnasında da çokgenliklerinde biraz daha bozulma olmuş ve dörtgen yada yamuk bir şekil almıştır. Bizim için burada kesin olan bu yerleşim yerinde de çokgen taşlı duvarcılığın sevilerek uygulandığıdır. Ayrıca Üçayaklı'nın güneyindeki dağlık arazide çokgen taşlı duvarların bulunduğu kalıntılar görülmektedir.

9-Küstülü Kalesi:

Küstülü köyü, Kale mahallesinin içinde bu antik yerleşim bulunmaktadır. Kalıntılar, yolun kuzeyinde, İlkokulun bahçesinden tepeye doğru serpilmıştır. Görülebilen bu kalıntılar, kemerler, in-situ duran bina girişleri, 5m. yüksekliğinde dörtgen taşlardan ve 1 m. yüksekliğinde korunmuş çokgen taşlardan inşa edilmiş duvardır.

Bu çokgen taşlı duvarlar, antik yerleşimin kuzey doğusunda, 1 m. kalınlığında günümüze ulaşabilmiş nadir örneklerden biridir. Orta büyüklükte (ortalama 80x70x55; 105x60x50; 60x40x45; 40x30x65; 40x80x50 cm. ölçülerinde) düz yüzeyli, eğri kenarlı, kaba yonu çokgen taşlardan zayıf işçilikli duvar, yerleşim

55-Bu tip kabartmaların bölgedeki dağılımı ve tipleri konusunda geniş bilgi için bkz. Durugönül, Felsreliefs, 72 vd.

yerinin en dışında yer alır. Bulunduğu konum itibariyle sur duvarını hatırlatıyor ise de kalıntıların azlığından kesin bir şey söylemek zordur. Çünkü duvar (2 m. dışında) takip edilememektedir.

Küstülü kalesindeki girişlerin söve taşlarında kapı kilit sistemi bulunmaktadır. Söve taşı olarak yerli kaya düzeltilerek kullanılmıştır. Bunun yanında duvarlarda da Sockel tekniğinin sevilerek uygulandığı anlaşılmaktadır.

10-Hisar Kalesi:

Erdemli İlçesi, Hüsametli Köyü'nün batısında, (Hüsümetli'den Küstülü köyüne giden yoldan) 45 dakikalık yaya yolculukla yerleşim yerine ulaşılmaktadır⁵⁶. Üç yönde (kuzey, doğu ve güney) vadilerle çevrilmiş olan Hisar öreninin, kuzey ve doğusunda 10-15 m. yüksekliğinde dik kayalar vardır. Bu kayalar aynı zamanda doğal sur fonksiyonu da görmektedir. Güney ve batısında eğimli bir topoğrafya hakimdir. Yerleşmeler de bu yönlerde ve tepede olmuştur.

Tepenin güneyinde teras duvarlarında ve ev mimarisinde (iki ve üç odalı) düzgün yüzeyli düzensiz kenarlı küçük ve orta boyda çokgen taşlardan yapılmış duvarlar bulunmaktadır. Bu yerleşim yerindeki en güzel çokgen taşlı duvar örneği tepenin güney-doğusundadır. Kalıntılardan anlaşıldığı kadarı ile bunun bir ev olduğu düşüncesindeyiz. 0,80 m. kalınlığındaki duvarlar (ortalama 70x72x45; 25x38x40; 45x55x40; 108x76x30; 65x47x35 ölçülerinde) düzgün yüzeyli, düz kenarlı, ince yonu, çokgen taşlardan inşa edilmiştir (Res. 18). Yer yer 2 m. yüksekliğe kadar korunan duvar örgüsünün alt kısımlarında büyük, üstlere doğru küçük taşlar kullanılmıştır. Köşelerde ise hem dörtgen hem de yamuk taşlar görülmektedir (Res. 19). Doğu yönünde yer alan tek giriş, in-situdur. Girişte söve taşlarının görevini yanlardan gelen duvarlar üstlenmiş, ayrıca söve taşı konulmamıştır. Lento taşı ise tek parça olup in situdur (Res. 18). Kapının genişliği 1,20 m., ölçülebilen yüksekliği ise 1,70 m. dir.

Kuzey yönde, yerleşim yerinin en dış kısmında, sur duvarlarından kalmış olabileceğini düşündüğümüz, orta büyüklükte (ortalama 30x40; 35x40; 45x38; 50x55 cm. ölçülerinde) düz kenarlı, kabarık yüzeyli çokgen taşlarla örülmüş duvarın kalınlığı 1 m. dir.

Tepede, duvarların dışında, üzeri iki tonozla örtülü bir su deposu, yerleşim biriminin kuzeyindeki yamaçta, kuzey-doğuya bakan, yan yana ayakta duran üç figürün bulunduğu bir kabartma⁵⁷ ve bu vadinin kuzey yamaçlarında tonozlu bir anıt mezar bulunmaktadır⁵⁸.

11-Yeni Yurt Kalesi:

Kale, Erdemli'nin sınırlarında, Aslanlı köyünden Yeni Yurt Köyüne giden yolun 7. km.'sinin, 500 m. güneyinde, Lamas vadisinin doğu kenarında yüksek bir

56-Bir traktör veya jeep ile rahatlıkla gidilebilir.

57-Durugönül, Felsreliefs, 48-49, Kat. Nr.40, Abb.43

58-Mezarın üzeri tonozlu, güney yönü tamamen açık ve içi yerli kayadan oyulmuş, halen alt kısmı ayrılmamış olan bir lahit var. Önünde de üzeri kabartmalı bir mezar sunağı yer alır. Bunlardan Silifke Müzesinde, Silifkeye bağlı, Narlıkuyu Nahiyesinin, Kızıllısalı Mahallesi sınırlarında Mancılık Kale'de, ve Sakızlıklı harman mevkisinde görülmektedir.

yere inşa edilmiştir. Batı ve güney yönleri Lamas vadisinin dik yamaçları ile çevrilidir. Kuzey ve doğu yönündeki eğimli bir arazi sur duvarları ile çevrilmiştir. Yerleşim yerinin kuzeyini koruyan üç yuvarlak kule ile bunların arasındaki duvarlarda uygulanan teknik değişik dönemlerdeki inşa ve tamiratları göstermektedir⁵⁹. Sur duvarının dışında kalan, doğu yöndeki harabeler arasında, düzensiz çokgen taşlardan yapılmış ev kalıntıları yer alır⁶⁰. Bu evlerin 0,50 ile 1,50 m. yüksekliğinde duvarları ayakta kalabilmiştir⁶¹.

Kuzeyde kuleler arasındaki duvarlarda en altta, düzgün yüzeyli, bazen hafif kabarık olarak verilmiş yamuk taşlardan izodomik duvar örgüsü vardır. Bu özellikle doğudan (batı yöne doğru) 1. kule ile 2. kule arasında ve 2. kulede yer yer 5 m. yüksekliğe sahip, (ortalama 130x67; 395x63; 114x53 cm. ölçülerinde) dörtgen taşlardan inşa edilen duvar oldukça kaliteli işçiliğe sahiptir (Res. 20-21). Bu duvar örgüsü Kilikya Bölgesi'ne yabancı değildir⁶².

Yamuk taşlardan izodomik olarak inşa edilen duvar örgüsünün üst seviyelerinde değişik dönemlere ait tamiratlar bulunmaktadır. Tamiratlarda, dörtgen ve çokgen taşlar kullanılmıştır. Dörtgen taşlar ikinci defa kullanılırken bazı yerlerde orjinal duvara benzetilmek istenmesine rağmen, bazı yerlerde büyük blok taşların arası küçük taşlarla tamamlanmıştır. İki büyük blok birbirine birleştirilebilir olmasına rağmen bu yapılmayıp araları küçük taşlarla doldurma yoluna gidilmiştir. Bu tamiratlarda bizim için önemli olan çokgen taşlardan inşa edilen kısmıdır. Çokgen taşlardan iki tip tamirat görülmektedir. Doğudan batıya doğru ikinci yuvarlak kulenin bitiminde 0,98x1 m. lik bir alandaki, Hellenistik döneme ait olan tamirat kabarık yüzeyli, düz kenarlı çokgen taşlardan (ortalama 36x39; 61x46; 30x48; 24x47; 71x31 cm. ölçülerinde) kaliteli bir işçiliğe sahiptir (Res. 20). Bunun üst seviyesinde, dörtgen taşlardan daha sonraki döneme ait tamiratlar devam etmektedir.

İkinci kule ile üçüncü kule arasında, (üçüncü kuleye bitişik) 8 m. uzunluğunda yaklaşık 2 m. yüksekliğindeki bir duvar kabarık yüzeyli düz kenarlı çokgen taşlardan inşa edilmiştir (Res. 21). İşçilik yukarıda bahsedilen çokgen örgüye göre çok zayıftır. Duvarların üst kısımlarında dörtgen ve yamuk taşlarla yapılmış tamiratlar da bulunmaktadır. Taşın işlenişi ve ölçüleri alt kısımlarda yer alan malzeme ve örgüye benziyor ise de bu duvarın o dönemden olduğunu göstermez. Sadece o dönemde yapılmış fakat yıkılmış bir duvarın malzemesinin buradaki bir tamiratta kullanıldığını ortaya koymaktadır.

59-Hellenkemper-Hild, Kilikien und Isaurien, 462, Abb. 401-402.

60-J. Keil- A. Wilhelm, a. g. e., 99 vd. ; H. Hellenkemper- F. Hild, Kilikien und Isaurien, 462.

61-Yeni Yurt Kalesi'nde M. H. Sayar tarafından yapılan araştırmalarda (M. H. Sayar "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları" XIII. AST I (Ankara, 1995), 56; "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları" XIV. AST I (Ankara, 1996), 118-119) İ.Ö. 1.yy'da rahiplik yapan Mithradates isimli bir kişinin diktirdiği bir adağın kaidesi bulunmuştur. Bu da şehrin tarihinin kitabeler yardımıyla da Hellenistik Devir'e kadar indiğini göstermektedir.

62-Bu tarz, kaliteli duvar örgüsü Kilikya bölgesinde Nagidos'da (R. Heberdey -A. Wilhelm, a. g. e., 159) görülmektedir (Çiz. 2).

Aslanköyden Yeni Yurt köyüne giden yol üzerinde(7. km.de), Yeni Yurt kalesi yol ayırımının 30 m. kuzeyinde dıştan dışa 4,20x4,45 m. ölçülerinde, 0,50-1,50 m. yüksekliğe sahip, (ortalama 44x28; 33x18; 33x37; 125x36x60; 92x44x57 cm ölçülerinde) düzensiz çokgen taşlardan yapılmış, 0,75 m. duvar kalınlığında bir yapı kalıntısı görülmektedir. İç kısmı taş ile doludur. Yapı olarak bize Çiriş köyünde de örneğini gördüğümüz küçük haberleşme kulelerini hatırlatmaktadır. Diğer örnekler gibi bunun da etrafında yapı kalıntısı yoktur. Benzer bir örnek Aslanköy yönünde buraya 3 km mesafede yolun kuzeyinde bulunmaktadır.

12-Hayat Öreni:

Erdemli'nin Veyselli köyü, Kildenci Mahallesi'nin 1 km. batısında, Hayat mevkiisindeki kalıntılara Hayat Öreni denilmektedir. Burada bulunan Kilise kalıntısının 10 m. kuzeyinde orta ve büyük (ortalama 75x65; 156x60; 120x60; 120x85; 120x110 cm. ölçülerinde) çokgen taşlardan örülmüş bir duvar bulunmaktadır (Res. 22). Bu binanın güney duvarında tek sıra taş örgülü ve 0,65 m. kalınlığındadır. Aynı binanın kuzey ve doğu duvarı dörtgen taşlardan yapılmıştır. Çokgen taşlı örgü, dış tarafta, düzgün yüzeyli, düz kenarlı iken iç tarafta taş yüzeyleri kaba bırakılmıştır.

Bu kalıntıların 150 m. güney doğusunda kuzey güney yönünde 27,50 m., kuzey köşeden batıya doğru 11 m. uzunluğunda 3,20 m. yüksekliğe kadar korunan, 1,20 m. kalınlığa sahip, düzgün yüzeyli, kavisli olanlar varsa da genelde düz kenarlı çokgenlerden inşa edilmiş duvar kalıntısı yer alır (Res. 23-25). Duvarın en üst seviyesi harpuşta görevi gören atkı taşları ile düzeltilmiş olduğundan, duvarın toplam yüksekliğinin bu kadar olduğu anlaşılmaktadır (Res. 27).

Örgü tekniği nedeni ile Horizontal bir derz sırasına sahip olmayan çokgen taş örgülü duvarların üst seviyede nasıl aynı düzleme getirilerek örgünün tamamlandığını göstermesi bakımından özgün bir örnektir. Çokgen örgünün üstüne yerleştirilen rektogonal bloklar farklı kalınlıkları ile duvar üst yüzeyinin aynı düzlemde olmasını sağlarlar. Diğer taraftan uzunlukları ile duvar kalınlığını tamamen kaplarlar ve her iki yüzde az da olsa dışa taşkınlık yaparak saçak görevi görürler. Bir atkı taşı gibi duvarın iç ve dış yüzünü bağlayıp ağırlıkları ile duvarın daha stabil olmasına yardımcı olurlar. Aynı duvarın kuzey batı köşeye doğru olan bölümü ve kuzey yöndeki duvarların üst kısımları yıkılmıştır. Güney duvarı ucu orjinal haliyle korunmuştur. Taş örgüsü bir sıra uzun blok, onun üzerine yan yana üç küçük taş ve bunun üzerine bunları tutan bir uzun blok taş düzeninde devam eder (Res. 26). Bu örgü tekniği tüm Kilikya bölgesinin genelinde Hellenistik Devirden itibaren, kule ve sur köşelerinde uygulanmıştır⁶³.

Yıkılan kısımlardan örgüde atkı taşlarının kullanıldığı anlaşılmaktadır. Doğu duvarında bir mazgal deliğinin olması savunma amaçlı olduğunu düşündürüyor ise de bu hali ile kesin olarak ne olabileceği konusunda bir şey söylemek zordur.

Kuzey güney yönünde uzanan duvarın ortasına yakın yerinde buraya dik gelen ve beraber inşa edildiği anlaşılan ikinci bir çokgen taşlı duvar

63-Ovalık Kilikya'da Yel Kalesi'nde, Dağlık Kilikya'da Mancınık Kale, Sivri Kale, Efrek sur duvarlarında, Adamkayalar, Kanlıdivane, Çatiören'de de kulelerde görülmektedir.

bulunmaktadır. Bugün içindeki yıkıntılarında ve hayvan kışlağı olarak kullanıldığından tam fonksiyonu belirleyemedik.

13-Gavurlu Burun:

Erdemli İlçesi, Tapureli köyü, Hacıeseli Mahallesi'nden batıya ayrılan yolu takiben 3 km. sonra Lamas vadisinin doğu kıyısındaki Gavurlu Burun yerleşimine ulaşılır. Buradaki kalıntılar doğu ve batıdaki iki tepe ile bunların arasında kalan vadide yer almaktadır.

Tepenin kuzeyindeki düzlükte, bir antik yol, yolun batısında Erken Bizans Kilise kalıntısı⁶⁴, kırılmış fakat olduğu yerde duran bordürler halinde süslenmiş kapı lentoları ve düzensiz taşlardan hafif işlenmiş yüzeyli, zayıf işçilikli çokgen taşlı duvarlar vardır.

Antik yerleşimin değişik yerlerindeki kabartmaların⁶⁵ dışında, batıdaki tepenin doğu yamacında, kayadan oyulmuş 7x10 m. ölçülerinde üst kısmı açık su deposu(?) ve düzgün yüzeyli, düz kenarlı ince yonu çokgen taşlardan örülmüş bir duvar vardır(Res. 28). Biraz daha yukarıda (tepede), dörtgen ve çokgen taşlardan, yapılmış duvar kalıntısı görülmektedir. Tepenin kuzey-batısındaki zayıf işçilikli, 1,10 m. kalınlığındaki bu duvar, büyüklü küçüklü ve yer yer dörtgen, az bosajlı ve düz kenarlı, kaba yonu, çokgen taşlardan örülmüştür. Buradaki dörtgen taşlar diğer çokgen örneklerde olduğu gibi sadece köşelerde değil orta kısımlarda da tercih edilmektedir. Aynı tepenin güney yamacında, korunmuş olan bir binanın köşe sistemi, bu tekniğin en güzel örneklerindedir. Bu kalıntının batısında, tepenin güney-doğu yamacında bir binanın doğu yönünde düzgün yüzeyli, ince yonu düz kenarlı taşlardan, örülmüş 0,90 m. kalınlığında bir duvar bulunmaktadır. Duvar orta büyüklükte (ortalama 75x44x40; 66x43x44; 55x45x40; 55x50x40; 130x90x60 cm ölçülerinde) taşlardan örülmüş olup köşelerde dörtgen büyük taşlar yer alır(Res. 31).

Doğudaki tepenin güney yamacındaki bir binanın güney duvarında iç yüzde ve dış yüzde farklı teknikler uygulanmıştır. Dış yüzünde düzgün yüzeyli, ince yonu, düz kenarlı, orta büyüklükte, ince yonu taşlardan örülen duvar, iç kısımda; kabarık yüzeyli, kaba yonu, eğri kenarlı, küçük taşlardan örülmüştür(Res. 29-30).

14-Koramşalı Kalesi:

Erdemli'nin Koramşalı köyünün 500 m. doğusunda, kale mevkindeki vadinin kenarında yan yana iki tepe (doğu ve batıda) bulunmaktadır(Res. 32). Bu iki tepenin kuzey ve doğusu yüksek uçurumlarla, güney ve batısı eğimli bir arazi ile çevrilidir. Kısmen doğal bir korunmaya alınmış olan iki tepe üzerinde, 30-40

64-Yerleşim yerinde Hellenistik ve Roma kalıntılarının yanısıra (Bent, A. g. m., 218.; Hicks, JHS 12, (1891), 260.; J. Keil- A. Wilhelm, a. g. e., 94 vd.; S. Durugönül, a. g. e., Nr. 34, 35. Hellenkemper-Hild, Kilikien und Isaurien, 426, Abb. 372-377), aralarında beş kilisenin (narteksli ve atriumlu) bulunduğu pek çok Erken Bizans eserleri görülmektedir. Buradaki iki eski Basilika'nın yeniden rölevesi çıkarılmıştır(S. Eyice, "Silifke Dolaylarında Yapılan Araştırmalar", Belleten, XLII/165, (1978), 169).

65-Buradaki kabartmalar konusunda bkz. Durugönül, Felsreliefs, 44-47, Kat. Nr.34-337, 38 40.

hanelik bir yerleşim bulunmaktadır⁶⁶. Doğudaki tepenin güneyinde 5 m. yüksekliğinde, bir kayanın güney cephesine üçgen alınlıklı naiskos çerçeve içerisinde bir asker kabartması işlenmiştir⁶⁷.

Doğudaki tepeden batıya doğru, iki tepe arasında maki çalılarının içinde güçlükle seçilebilen yapı kalıntıları vardır. Bu kalıntılar arasında en rahat seçilen bir örneği çalışmamıza dahil ettik.

Bu duvar 3 m. uzunluğunda, 1 m. yüksekliğinde bir yapının (muhtemelen ev) köşe kısmına aittir. Örgüde kaba yüzeyli, eğri kenarlı orta ve büyük boyda (ortalama 80x80x50; 40x70x40; 57x40x30; 150x115x60; 60x45x35 cm. ölçülerinde) çokgen taşlar kullanılmıştır. Çift sıra taşlardan 1,10 m. kalınlığa sahip olan duvarın işçiliği zayıftır. Derzlerdeki açıklıklar hem fazla, hem de olduğu gibi bırakılmıştır.

Bu kalıntıların arasında toplama havuzu bir köşeye yerleştirilmiş⁶⁸, ışık bulunmaktadır. İşliğin kenarında iki niş yer almaktadır.

15-Dağlı Kale:

Erdemli'nin Dağlı köyü sınırlarındadır. Dört yönü yüksek kayalarla korunmuş bir yerleşim yeridir(Res.33). Görülebilen kalıntılar; tepenin kuzey-batı yönündeki iki asker kabartması⁶⁹ ve üzerindeki Orta Çağ kalesidir.

Tepenin kuzeyinde girişe gelen yolun kenarlarındaki teras duvarları çokgen taşlardan inşa edilmiştir. Değişik boydaki taşlar, kaba yonu, kabarık yüzeyli, düzensiz kenarlıdır(Res.34).

Değerlendirme

Ovalık Kilikya Bölgesi'nde yaptığımız arazi çalışmalarında 15 ören yerinde çokgen taşlı duvar işçiliğinin uygulanmış olduğunu tesbit ettik. Bu 15 yerleşim yerindeki 28 yapı kalıntısına ait çokgen taşlı duvar örgü tekniğinin, çeşitli tipteki örneklerinin Ovalık Kilikya'nın batısındaki dağlık arazide yoğunlaştığı ortaya çıkmaktadır(Tablo 1).

Bu bölgenin devamı olan Dağlık Kilikya'nın doğusunda da çokgen taşlı duvar örgü tekniğinin yoğun şekilde kullanıldığını daha önceki çalışmalarımızda tesbit etmiştik⁷⁰. Her iki bölge arasında Lamas Çayı coğrafi sınır olarak belirlenmiş ise de bu iki bölgenin dağlık kısımlarında çokgen taş örgülü duvar mimarisi açısından bir bütünlük vardır. Bu bütünlük muhakkakki sosyal, kültürel ve tarihi açıdan da söz konusu olmalıdır. Bu bölgenin merkezi ise Olba'dır⁷¹.

66-Hellenkemper-Hild, Kilikien und Isaurien, 311.

67-Alınlık dahil yükseklik 240 cm., genişlik 90 cm. dir. Bölgedeki bu tip kabartmalar konusunda bkz. Durugönül, Felsreliefs, 72 vd.

68-Bu tür örneklerde bu toplama havuzu genelde orta kısma alınır. Muhtemelen mimari bir gereksinimden dolayı (belkide oyulan taşın durumundan) burada kenara alınmıştır.

69-Bu tip kabartmalar ve tipolojisi konusunda bkz. Durugönül, Felsreliefs, 72 vd.

70-Tırpan, Duvarlar, 420 vd.; B. Söğüt, Kilikya Tracheia'daki Anıt Mezarlar, Konya, 1991(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 33vd.

71-Ovalık Kilikya'nın batısı ile Dağlık Kilikya'nın doğusunu kapsayan Olba bölgesinde, çokgen taşlı duvar örgü tekniği yoğunluk kazanıyor. Bu da Olba Bölgesi'ndeki insanların

Dağlık Kilikya'nın doğusunda çokgen taşlı duvar örneklerinin fazlalığına rağmen⁷², Orta ve Batı Dağlık Kilikya Bölgesi'nde, Aphrodisias haricinde bu teknik görülmez. Oysa bölgenin sahil şeridinde Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma döneminde kurulmuş önemli kentler bulunmaktadır. Tarihi devirler içerisinde kesintisiz yerleşimin devam ettiği bölgede, sur duvarları tekniğine göre İ.Ö. 2. bin sonlarında kurulduğu düşünülen Aphrodisias kentinde, çokgen taşlı duvar örgüsünün farklı tiplerini görmekteyiz⁷³. Farklı tiplerden dolayı buradaki sur duvarlarının dönemi için tek bir tarihi düşünmek zordur⁷⁴. Duvarların tamamı İ.Ö. 2. bin sonlarından olmadığı gibi, hepsi Hellenistik devirden de değildir. Ayakta kalan duvarlardan, Hellenistik Devir'e ait olabilecek duvar örgüsü daha fazladır. Hellenistik Devir öncesine ait olması gereken ve özellikle Nagidos duvarları ile benzerlikler gösteren örnekler vardır(Çiz. 2)⁷⁵. L. Zoroğlu ise Aprodiasias duvarlarına değinirken, bunlar hakkında kesin tarih vermeyip, bölgedeki çokgen taşlı duvarlar ile ilgili bir değerlendirme yapmaktadır. Bölgede görülen bu çokgen taşlı duvarların Hellenistik Devirde, Teukros'lar döneminde yaygın olarak kullanıldığını belirterek, kabarık ve düz yüzeylilerin tarihlendirme için etkili olamayacağını söylemektedir⁷⁶.

Görüldüğü gibi çokgen taşlı duvar örgü tekniği, Kilikya Bölgesinde Aphrodisias örneği dışında, Olba antik kentine tabi yerleşimlerde (Doğu Dağlık Kilikya) ve bunun komşusu durumundaki Batı Ovalık Kilikya bölgesinde yoğunluk kazanmıştır⁷⁷. Batı Dağlık Kilikya Bölgesi dışında, Pamfilya Bölgesi'nin önemli şehirlerinde, çokgen taşlar ile yapılmış duvar şimdilik bilinmemektedir. Oysa Pamfilya bölgesinin kuzeyindeki dağlık araziye kapsayan Pisidya bölgesinden bazı örnekler bilinmektedir⁷⁸.

Hititlere kadar giden ve eski bir gelenek olan çokgen taşlı duvar örgü tekniğini bildiklerini ve severek kullandıklarını göstermektedir.

72-Duvar örgü tipleri ve uygulandığı yapılar için bkz. A. Machatschek, Nekropolen; Tırpan, Duvarlar; Mezarlarda uygulanan örnekler için bkz. B. Söğüt, Kilikya Tracheia'daki Anıt Mezarlar, Konya, 1991(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 33 vd.; "Kilikya Tracheia'dan bir "Hellenistik Mezar " Yapıtı", S. Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi (1992-1993) 7-8, (Konya, 1994), 221-236.

73-L. Budde, St. Pantaleon von Aprodiasias in Kilikien, Bongers, 1987, 15 vd, Res. 8-13.

74-H. Hellenkemper-F. Hild duvarlar için tarihllemeye girmeyip, genel bir tanımlama ile Grekler dönemine vermektedirler(Hellenkemper-Hild, Neue Forschungen, 29.)

75-. Nagidos (Bozyazı)'da bulunan ve A. Wilhelm - R. Heberdey tarafından(A. Wilhelm- R. Heberdey, a. g. e., 159) poligonal olarak değerlendirilen yamuk taşlardan örülen duvar örgüsünü, biz "çokgen taşlı duvar örgüsü" tanımlamasının dışında tutuyoruz. Çünkü Nagidos'taki duvar örgüsü gerçek anlamda çokgen taşlardan yapılmamıştır. Burada yamuk ve dörtgen taşlar kullanılmıştır.

76-L. Zoroğlu, Belleten LVI/215, (Nisan, 1992), 309.

77-Hellenistik Devirde önemi artan şehirlerden Olba ve Seleukia Kalykadnos'da çokgen taşlı duvar örgüsünden bilinen örnek yoktur. Oysa yine aynı dönemde kurulan Seleukia Piera'da sur duvarlarında değişik tipleri görülmektedir.

78-İleriki dönemde Pisidya Bölgesi'ndeki çokgen taşlı duvarcılık örnekleri ile ilgili ayrı bir çalışma yapılacaktır.

Ovalık Kilikya'nın doğusuna doğru ilerledikçe çokgen taşlı duvar örgü tekniği azalır⁷⁹. Bilhassa Orta ve Doğu Ovalık Bölgede, Tarsus ve Epiphaneia haricinde bilinen örnek sınırlıdır⁸⁰.

Diğer taraftan Kuzeyde Kappadokya sınırındaki Komana(Şar)'da Kırık Kilise'nin temenosunda 13,50 m. uzunluğunda, 0,50-1,05 m. yüksekliğinde, düzgün yüzeyli, eğri, düz ve düzensiz kenarlı çokgen taşlardan örülmüş duvarlar görülmektedir⁸¹.

Kilikya Bölgesi ile devamlı bir ilişki içinde bulunan Suriye Bölgesi'nde bu duvar örgü tekniğine yabancı olmadığı bilinmektedir⁸². Kuzey Suriye Bölgesi'nde Antiocheia'da St. Pier kilisesinin kuzeyinde 4,55 m. yüksekliğindeki sur duvarı ve Seleukia Piera'da teras ve sur duvarlarında uygulanan kabarik yüzeyli, kaba yonu, eğri ve düz kenarlı örnekler⁸³, Dağlık ve Ovalık Kilikya Bölgesi'nde görülen Hellenistik Devir (özellikle İ.Ö. 2.yy) duvarları ile aynı özellikleri göstermektedir.

Bunun yanında Batı Ovalık Kilikya bölgesindeki çokgen taşlı duvarlar, Olba bölgesindekiler kadar iyi korunamamıştır. Bugün korunabilenler yaklaşık 1-3 m. yüksekliğinde, 2-10 m. uzunluğundadır. Hatta bazıları çok az oldukları için hangi yapılara ait olabilecekleri konusunda karar verebilmek bile zordur. Örneğin Şaar'da bulunan kaba yonu, kabarik yüzeyli düz kenarlı taşlardan kaliteli bir işçiliğe sahip duvarların(Res.7-8), ne tür bir yapıya ait olduğu bilinmemesine rağmen, yerleşim biriminin en eski duvarlarıdır. Bu duvarın devamında ilave bir duvar görülmezken, buna dik olarak birleşen harçlı duvar örgüsü vardır. Kalıntılar bize çokgen taşlı duvarın, Bizans dönemine kadar korunduğunu ve bu dönemde yeni duvarlarla ayrı mekanlara bölündüğünü göstermektedir.

İki aşamalı olması dolayısı ile, Şaar'daki örneklerle benzeyen ve çokgen taşlı duvarların üzerine sonraki dönemlerde ilave duvarlarla uzun süre

79-Bilinen örneklerden birisi; Adana ili, Kozan ilçesinin 12 km. kuzeyinde Karasis Dağı üzerinde bulunan harabelerdeki kulelerdir. Bkz. M. H. Sayar, "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1994", XIII. AST, (Ankara, 1996), 62.

80-Farklı bir uygulama olarak Tarsus'da sütunlu bir ana yol döşemesinde uygulanmıştır. Prof. Dr. K. Levent Zoroğlu'nun bilimsel başkanlığında kazı çalışmaları sürdürülen, çokgen taş döşemeli yol ve etrafında yapılan kazılar konusunda geniş bilgi için bkz. L. Zoroğlu, "Tarsus Cumhuriyet Alanı 1994 Yılı Çalışmaları", XVII. KST II, (Ankara, 1996), 245-262; "Tarsus Cumhuriyet Alanı 1995 Yılı Kazısı", XVIII. KST II, (Ankara, 1997), 401-408.; Epiphaneia'da tiyatronun dış kısmında ve aquaductta görülen duvar örgüsü ise bizim incelediğimiz örneklerden farklıdır. Epiphaneia'da tiyatronun dış duvarında (ortalama 80x50, 35x35, 75x40, 50x25 cm. büyüklüğünde taşlı) ve Aquaduct'de kemerler ile kanal arasında kalan bölümde harçlı olarak yapılmıştır. Bu tip, Roma duvar kaplama tekniği olan Opus Incertum'dur.

81-Ortalama taş ölçüleri; 160x65, 65x80, 85x50, 115x60, 40x25 cm.dir. Duvarlar ve özellikle antik kentteki eserler konusunda bkz. R. P. Herper-İ. Bayburtluoğlu, "Preliminary Report on Excavations at Şar, Comana Cappadociae, in 1967", AS XVIII (1968), 150 vd., Pl.XLV/b, XLVI/b.

82-H. C. Butler, a. g. e., 43.; C. Strube, a. g. e., 27-29, Abb.49-53.

83-A. W. Mcnicoll, a. g. e., 56.

kullanıldığı anlaşılan, korunmuş yapılar Hasır Ören'de de görülmektedir. Hasır Ören'de kule olabileceğini düşündüğümüz; doğu, kuzey ve batı duvarları korunmuş dörtgen yapının alt kısımları, ince yonu düzgün yüzeyli, eğri ve düz kenarlı, çokgen taşlardan yapılmıştır. Bunun devamında Bizans dönemi duvarları vardır. Bu şekilde bir duvarın farklı dönemlerde yeni ilavelerle uzun süre kullanılmasına, Dağlık Kilikya bölgesi de yabancı değildir. Cennet Cehennem obruğu (Papyron) ve Barakçı Kalesi'nde Hellenistik devir duvarlarının üzerinde Bizans dönemi duvarları devam etmektedir⁸⁴. Bunlar bize, bu iki bölgede eskiye bağlılığın sürekliliğini göstermektedir.

Kabarık Yüzeyli, Değişken Kenarlılar: Kabarık yüzeyli, kaba yonu, değişken kenarlı duvar örgüsünün ilk örnekleri; Hitit İmparatorluk Devri, Boğazköy surları ve Haymana yakınlarındaki Gavur kalede⁸⁵ görülmektedir. Sonraki dönemlerden, taş kenarları düzgün olmamakla beraber, kabarık yüzeyli, kaba yonu duvarlardan, Geç Hitit döneminde, Karaman Kızıldağ'da kral Hartapuş'un insize motifinin yer aldığı (İ.Ö. 8.yy) tepe düzü etrafını çeviren yuvarlak planlı sur duvarlarında da karşımıza çıkmaktadır.

Bayraklı Çay mahallesindeki, mezarın çokgen taş duvar örgüsünde derzlerin işlenişi, buradaki örneklerle benzer fakat taşın yüzeyi kırıldığı gibi bırakıldığından, taş yüzeyi kaba yonudur. Bu teknik Bayraklıdaki diğer mezarın çokgen duvar örgüsünde de aynıdır. Oysa Kilikya Bölgesi'ndeki çokgen taşların yüzey işlenişi farklıdır. Ayrıca Bayraklıda taş büyüklüğü hep aynı iken, Kilikya Bölgesi'ndeki örneklerde aralarda yer yer küçük taşlar görülmekte ve yüzey kabarıklığı azdır. Çay mahallesindeki mezar İ.Ö. 4. yy ilk yarısına verilmiştir⁸⁶.

Bunların dışında İ. Ö. 3.yy olarak tarihlendirilen ve şehrin zengin olduğu devirde inşa edildiği belirtilen⁸⁷, Keramos antik kentindeki çokgen taşlı duvar örgüsünde, daha yakın benzerlikler bulmak mümkündür. Buradaki düz kenarlı, kabarık yüzeyli çokgen taşların kabarıklığı, bizim örneklerle, özellikle Şaar'daki duvarlara daha çok benzemektedir. Taşların yüzeyindeki bu işleniş farkının Bayraklıda da görülmesinden devir farkında aramanın daha doğru olacağı düşüncesindeyiz. Bu da Keramos duvarlarının bizim örneklerle, Bayraklı duvarlarına göre, daha yakın olduğunu göstermektedir.

Kabarık Yüzeyli, Düz Kenarlılar: Kabarık yüzeyli, kaba yonu, düz kenarlı orta boyda çokgen taşlardan örülen Balboursa Akropol tepesindeki duvar örgüsü, benzer örneklerle değerlendirilerek İ.Ö. 200 yıllarına verilmektedir⁸⁸. Aynı teknikte fakat orta ve küçük boy çokgen taşlardan örülen Pisidia bölgesi Çineovasındaki duvar örgüsünün Geç Hellenistik devirden olduğu

84-Eyice, Kleinstadte, 206; Hellenkemper-Hild, Neue Forschungen, 58-60; Eyice, Ricerche, 28; Hellenkemper-Hild, Kilikien und Isaurien, 210. ;

85-B. Ünsal, Mimari Tarihi, İstanbul, 1973, 144, Res.145

86-E. Akurgal, "Bayraklı Nekropolis Çalışmaları", IX. KST II, (Ankara, 1987), 37.

87-A. Akarca-T. Akarca, Milas, İstanbul, 1954. 172, Lev.57; A. Tırpan, "Keramos" VI. AST (Ankara, 1988), 372, Res. 2, 10,11. Bu duvarı Akarca İ. Ö. 4-3. yy'a vermiştir(A. Akarca, Şehir ve Savunması, Ankara, 1974, 197).

88-J. J. Coulton, "Balboursa 1985", IV. AST, (Ankara, 1986), 172-173, Fig.2.

anlaşılmaktadır⁸⁹. Benzer tipteki duvar örgüsünden Dağlık Kilikya bölgesinde Yukarı Hüseyinler köyünün batısında bulunmaktadır.

Batı Ovalık Kilikya Bölgesi'nde duvar teknikleri olarak, hem kabarık yüzeyli, düz kenarlı, hem de düzgün yüzeyli eğri, düz veya karmaşık kenarlı çokgen taşlarla, kaba ve ince yonu olarak uygulandığı anlaşılmaktadır. Taş büyüklüğü ise tarihi devirlere göre değişiklik göstermektedir. Bunlardan teknik olarak Hellenistik devire ait olan kabarık yüzeyli, düz kenarlı, orta boyda, ince ve kaba yonu taşlardan yapılan duvar örgüsü; Şaar, Yel Kalesi ve Yeni Yurt Kalesi'nde görülmektedir. Şaar'daki duvarın hangi yapıya ait olduğu bilinmemekle birlikte, Yel Kalesi'nde Kulede, Yeni Yurt Kalesi'nde ise sur duvarı tamiratında kullanılmıştır. 100-120 cm. kalınlığa sahip bu duvarlardan Doğu Dağlık Kilikya'da, Mancınık Kale, Yukarı Hüseyinler, Sivri Kale, Efrenk ve İmirzeli'de sur duvarlarında; Kanlıdivane, Adamkayalar, İmirzeli, Çatıören'de, Hançerli Köyü Gücük Kale'de kulelerde; Çatıören ve Hermes 2'de ise tapınak duvarlarında görülmektedir. Yel kalesindeki kule, duvar örgüsü, taş işlenişi, büyüklüğü, yonusu bakımından Kanlıdivane'deki kule ile aynıdır. Kanlıdivane'deki kule kitabeler ve duvar teknikleri yardımıyla İ. Ö. 2. yy olarak tarihlendirilmiştir⁹⁰. Hermes 2 tapınağı⁹¹ ve Mancınık Kale'deki mezarın⁹², kabarık yüzeyli düzgün kenarlı, ince yonu çokgen taşlardan örülen duvar örgüsü, kitabelere göre de, İ. Ö. 2.yy'a aittir.

Cennet Cehennem Obruğun'daki tapınağın temenosunda da aynı duvar örgüsünü görmekteyiz. Burada bulunan kitabedeki listeye göre, en erken rahip isimleri İ.Ö. 2.yy başına aittir⁹³. Aynı tarihlere verilen, kabarık yüzeyli, düz

89-G. E. Bean, "Notes and Inscriptions from Pisidia Part II", *Ant.Stud.* X, (1960), 43, Lev.5a. Aynı tip duvar örgüsünden Patara Belaligedik su yolunda da görülmektedir(S. Buluç, "Patara Yüzey Araştırması", I. AST, (İstanbul, 1983), 292, Res. 13.; Kaunos sur duvarlarında görülen düz kenarlı, kabarık yüzeyli kaba yonu, orta boyda çokgen taşlardan örülen duvar örgüsünün Geç Hellenistik Devir olarak tarihlendirmektedir (Bean, *JHS* 73, (1953), 12.; B. Ögün, "Kaunos Sondajları 1966-1967", *Türk Arkeoloji Dergisi* 26-1, (Ankara, 1968), 123, 129, Res.11-12.).

90-R. Heberdey- A. Wilhelm, a. g. e., 53; Bent, *JHS* 12 (1891), 209; Hicks, *JHS* 12 (1891), 226; Hellenkemper -Hild, *Kilikien und Isaurien*, 285-286.

91-Bent, *JHS* 12 (1891), 211; Hicks, *JHS* 12 (1891), 237; Tırpan, *Duvarlar*, 417.

92- B. Söğüt, *Kilikya Tracheia'daki Anıt Mezarlar*, Konya, 1991 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 33-34, Res.1-5, Çiz.1-3; "Kilikya Tracheia'dan bir "Hellenistik Mezar" Yapıtı", *S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* 7-8 (Konya, 1992-1993), 221 vd.; Tırpan, *Duvarlar*, 413-414, Çiz. 1, Res.8-9.

93-R. Heberdey- A. Wilhelm, a. g. e., 70-71.; Bent, *JHS* 12, (1891), 214.; Hicks, *JHS* 12 (1891), 240.; Keil- Wilhelm, a. g. e., 214, Res. 168.; Buradaki tapınak ve kilise detaylı olarak O. Feld-H. Weber tarafından incelenmiştir(O. Feld-H. Weber, "Tempel und Kirche über der Korykisichen Grotte (Cennet Cehennem) in Kilikien", *İst. Mitt.* 17 (1967), 254 vd.; Cennet Cehennem ve çevresindeki kültler için bkz. T. S. MacKay, "Major Sanctuaries of Pamphylia and Cilicia", *ANRW* 18-3, (1990), 2103-2110.; Tırpan, *Duvarlar*, 418,

kenarlı, orta boyda taşlardan kaba yonu işlenen duvar örgüsü Çatiören'de görülmektedir⁹⁴.

Düzgün Yüzeyle, Düz Kenarlılar: Çokgen taşlı duvar örgüsü arasında çoğunluğu, düzgün yüzeyle düz kenarlı, orta ve büyük boy, ince yonu taşlardan yapılmış duvarlar oluşturmaktadır. Bu örgüden; Hasır ören, Şaar, Köşkerli kalesi, Hisar Kalesi, Hayat Ören ve Gavurlu Burun'da görülmektedir. Bu duvar örgüsü yerleşim birimlerinde, her türlü yapılarda sevilerek kullanılmıştır. Dağlık Kilikya bölgesinde Çatiörende konut, Mara(Kırobası)'da teras duvarlarında⁹⁵ ve Cambazlı Köyü Çocuk Düşü mevkinde konut duvarlarında aynı şekilde düzgün yüzeyle düz kenarlı ince yonu taşlardan örülen duvarlar görülmektedir.

Düz yüzeyle, düz kenarlı, yaklaşık aynı boyda, çokgen taşlardan örülen duvar örgüsünün ilk örnekleri Bayraklı Athena tapınağı duvarlarında İ.Ö. 590'lafta görülmektedir⁹⁶. Aynı yüzyıl içinde Erythrae'de Akropol tepesinde, Athena Tapınağı temenos duvarındaki, düz yüzeyle, düz kenarlı, değişik boylardaki çokgen taş duvar örgüsü İ.Ö. 530 yıllarındadır⁹⁷.

Burada, bölgedeki duvarların tarihlendirilmesinde önemli olduğunu düşündüğümüz, Dağlık Kilikya Bölgesi'nde bulunan, Düz yüzeyle, düzgün kenarlı, orta boyda taşlardan örülen Hançerli Kule'nin⁹⁸ ve dolayısıyla duvar örgüsünün tarihlendirilmesi üzerinde de durmak istiyoruz. Duvar tekniği açısından Knidos⁹⁹ ve 3. Maniera'da Fondi'deki¹⁰⁰ düz yüzeyle düz kenarlı orta boyda çokgen taşlarla aynı tekniktir. Özellikle lento taşı üzerindeki soldan sağa; kısa bir kılıç, oval bir kalkan (Kelt tipi), bir gürz ve sivri bir miğfer (Dioskur miğferi¹⁰¹) kabartmalarının tarihlendirmede önemli olduğunu düşünüyoruz. Burada bu silahların kapıyı koruyacağına inanıldığı için yapılmış olmalıdır. Bu takdirde tasvir edilen silahlar ya burada yaşayan halkın silahları ya da bir çeşit trapheiondur¹⁰². Bölge için İ.Ö. 3. yy'da silah kabartmaları ile ilgili

94-R. Heberdey- A. Wilhelm, a. g. e., 66.; Bent, JHS 12, (1891), 210.; Hicks, JHS 12, (1891), 232-236.; Hellenkemper-Hild, Neue Forschungen, 74-77.; Hellenkemper-Hild, Kilikien und Isaurien, 224-225.; Tırpan, Duvarlar, 414-415, Res. 11, 15-16.

95-Tırpan, Duvarlar, 414, Res. 10.

96-E. Akurgal, Griechische und Römische Kunst in der Turkey, München, 1987, 41 vd., Res.98a, 99b, 17a.

97-İbid, 49 vd., Res.97a, b.

98-L. Zoroğlu, "Doğu Dağlık Kilikya 1987 Yılı Araştırmaları", VI. AST, (Ankara, 1988), 396-397, Res.13-14.; Hellenkemper-Hild, Kilikien und Isaurien, 273, Abb.193; Tırpan, Duvarlar, 417, Res. 24-25.

99-Lawrence bu duvar örgüsünü İ.Ö. 3. yy veya 2. yy olarak tarihlendirmektedir(A. W. Lawrence, Greek Architecture, London, 1957, Pl. 120B.); Knidos'un sur duvarlarında görülen değişik dönemlere ait duvar teknikleri hakkında geniş bilgi için bkz. A. Tırpan, "Knidos Akropol Surları", VIII. AST, (Ankara, 1991), 429 vd.

100-İtalya'daki bu duvar örgüsü İ.Ö. 250 yıllarına verilmektedir. Bkz. Lugli, Tecnica, Lev.VI.3

101-Aynı miğferden Ura-Yegenni Köyü arasında bir kulede de görülmektedir(T.S. MacKay, "Macjor Sanctuaries of Pamphylia and Cilicia", ANRW 18-3, (Berlin, 1990), Res.10-11.; Tırpan, Duvarlar, 415-416, Res. 18-19.

102-A. M. Mansel, Side, Ankara, 1978, 65.

olabilecek tarihi olay İ.Ö. 275-268 yılları arasındaki bir tarihte, Toros'ların kuzeyinde yapılan Seleukos I. Antiochos ile Galatlar arasında yapılan savaş¹⁰³ olmalıdır. Bu savaşta I. Antiochos fillerin sayesinde¹⁰⁴ kendisi için çok önemli olan savaşı kazanmıştır. Bunun üzerine Antiochos'a "Soter", ünvanı verilir ve anısına Antiocheia'da eğlenceler tertiplenip yapılar inşa edilir. Bu zafer ile ilgili bir başka yapı Adana ili, Kozan ilçesi'nin 12 km. kuzeyinde Karasis Dağı üzerindeki kalıntılarda görülen fil kabartmasıdır¹⁰⁵. Yukarıda belirtilen tarihi olaylardan da hareketle, bu kulenin İ.Ö. 3.yy'ın ikinci çeyreğinde yapılmış olmalıdır¹⁰⁶.

Arykanda tiyatrosundaki düzgün yüzeyli, düz kenarlı ince yonu çokgen taşlı duvar örgüsünün İ. S. 2.yy ortalarındaki tamirata ait olduğu belirlenmiştir¹⁰⁷. Aynı duvar örgüsünden Arykanda Stadyumu oturma sıralarının arkasında da görülür. Bu duvar da aynı dönemde yapılmıştır¹⁰⁸.

Yine aynı duvar örgüsü Myra'nın Liman şehiri Andriake'de Gümrük binasının içinde ve bunun yakınındaki nişli yapıda görülmektedir¹⁰⁹. Gümrük binasının içindeki ara bölmeleri ve arka duvarı 0,75 m. kalınlığındadır. Çokgen taşlarla örülen bu duvarlar özellikle; taş yüzeyi, kenarı, yonusu ve aralarda yer yer dörtgen taşların kullanılması bakımından Hasır Ören(Res. 6), Köşkerli Kalesi, Hisar Kalesi(Res. 18-19), Hayat Öreni(Res. 22) ve Gavurlu Burun(Res. 28, 29, 31)'daki duvar örgüsüne benzemektedir. Andriake gümrük binası üzerindeki kitabeye göre, Hadrian zamanında (3. konsüllüğünden sonra) İ. S. 119-138 yılları arasında yapılmıştır¹¹⁰. Muhtemelen Çatıören'deki duvar¹¹¹, Gavurlu Burun ve Hasır Ören'dekilerle aynı dönemde (İ.S. 2.yy), yapılmış olmalıdır. Kuzey

103-M. Özsait, Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia, İstanbul, 1985, 2 vd.; F. Lequenne, Galat'lar (Çev. Suzan Albek), Ankara, 1979, 38 vd. Ş. Günaltay, Yakın Şark IV, Ankara, 1987, 66 vd.

104-Tarihçi Lucianus, "... Kurtuluşumuzu on altı file borçlu olduğumuz için utansak daha yerinde olur! Eğer bu acayip şeylerden düşmanlarımız dehşete kapılmasalardı halimiz ne olacaktı..." demektedir. Aynı olay Eolia'da "Ecole Française d'Athènes" tarafından Myrna mezarlığında ortaya çıkarılan pişmiş toprak figüründe bir Galatlı'yı havaya kaldıran bir fil görülür. Galatlı'nın gögsü çıplaktır. Bir elinde ucu üçgen şekilde kısa kılıcı, öteki elinde hiç ayrılmadığı orta çizgili oval kalkan vardır(Lequenne, a.g.e., 43)..

105-M. H. Sayar bu fil kabartmasını haklı olarak aynı tarihi olay ile açıklamış ve kabartmanın bulunduğu kalenin, belirtilen zaferden sonra yapılmış olabileceğini belirtmektedir(M. H. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1994", XIII. AST, (Ankara, 1996), 62-63, Res.16-17.).

106-B. Söğüt, Kilikya Tracheia'daki Anıt Mezarlar, Konya, 1991, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 23.

107-P. Knoblauch- C. Witschel, "Arykanda in Lykien. Eine topographische Aufnahme", AA 1993.2, 241 vd. Abb.5, 6.

108-P. Knoblauch- C. Witschel, a. g. m., 239 vd., Res. 3, 6.

109-D. Johannes - W. Schiele, Myra, Berlin, 1975, Taf. 40 A-B.

110-D. Johannes - W. Schiele, a. g. e., 67.

111-Tırpan, Duvarlar, 141, Res.12.

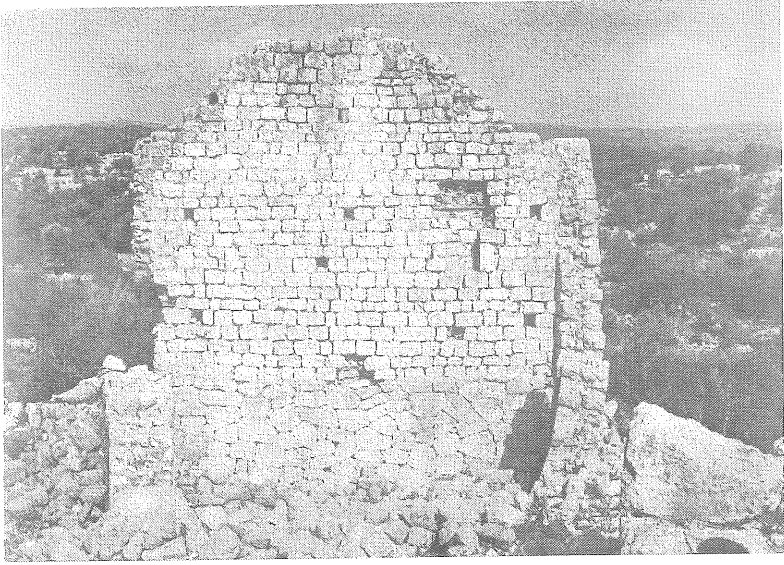
Suriye'de benzer şekilde İ.S. 2.yy örnekleri Bamuqqa ve Sinhar gibi yerleşimlerde görülmektedir¹¹².

İ. S. 2.yy'da inşa edildiğini düşündüğümüz, düzgün yüzeyli, eğri ve düz kenarlı, ince yonu, orta ve büyük boyda taşlardan, 1 m.'yi geçmeyen kalınlığa sahip duvarlar daha çok görülmektedir. Bu çokluk bize Kilikya Bölgesi'ndeki İ.S. 1. yy'ın 2. yarısında başlayıp, İ. S. 2.yy'da artarak devam eden ve aynı yüzyılın sonu ile İ.S. 3. yy'ın ilk yarısına kadar kendini hissettiren imar faaliyetinin sonuçlarından olduğunu doğrulamaktadır.

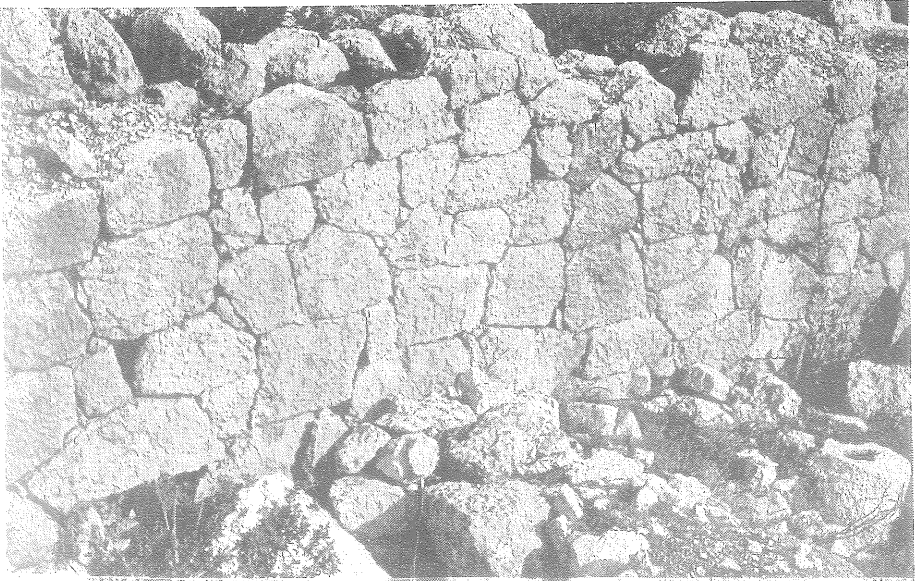
112-C. Strube, a. g. e., 27-29, Res. 49, 53.

Bulunduğu Yer	Kenar Şekli (Derzler)			Yüzey Şekli				Kullanıldığı Yapı	Küçü Derzi	Duvar Kalınlığı
	Düz	Düzen -siz	Eğri	Düz		Kabarık				
				İnce Yonu	Kaba Yonu	İnce Yonu	Kaba Yonu			
Hasır Ören 1	x		x	x				Kule?		0,70
Hasır Ören 2	x		x				x			1,10
Hasır Ören 3	x			x(Dış)			x (İç)	İşlik		
Hasır Ören 4	x			x						
Çet Tepesi	x		x	x						0,90
Şaar 1	x						x			0,90
Şaar 2	x						x	Ev ?		1,00
Şaar 3	x			x				Ev		1,00
Çiriş Köyü	x						x	Kule	x	
Köşkerli Kalesi 1	x		x	x				Ev		
Köşkerli 2	x		x	x				Ev		0,75
Köşkerli 3	x			x				İşlik		1,10
Yel Kalesi 1	x						x	Kule	x	1,15
Yel Kalesi 2	x					x	x	Kule ?		1,00
Üç Ayaklı 1			x	x				Su deposu		1,75
Küstülü			x		x			Sur duvarı		1,00
Hisar Kalesi 1		x		x				Teras		
Hisar Kalesi 2	x			x				Ev		0,80
Hisar Kalesi 3	x						x	Sur duvarı		1,00
Yeni Yurt Kalesi 1	x						x	Sur duvarı		
Yeni Yurt Kalesi 2	x						x	Sur Duvarı		
Yeni Yurt Kalesi 3		x					x	Kule ?		0,75
Hayat Öreni 1	x			x				Ev ?		
Hayat Öreni 2	x			x				Sur Duvarı ?		1,20
Gavurlu Burun 1	x				x					1,10
Gavurlu Burun 2	x			x				Ev		0,90
Koramçalı Kalesi	x		x		x			Ev		1,10
Dağlı Kalesi		x					x	Teras		

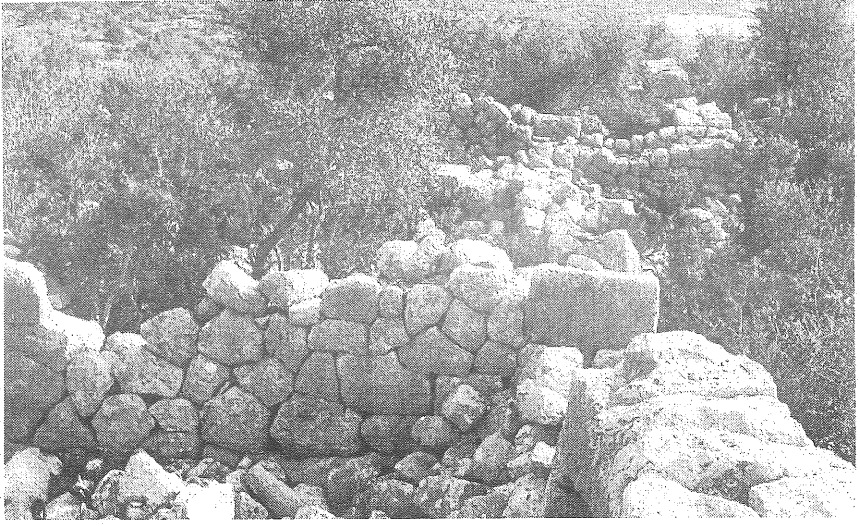
Tablo 1: Batı Ovalık Kilikya Bölgesi'ndeki çokgen taşlı duvarların dökümü.

Resim 1
Hasır Ören, Kulenin (?) güneyden görünüşü

Resim 2
Hasır Ören, Çokgen taşlı duvar örgüsü

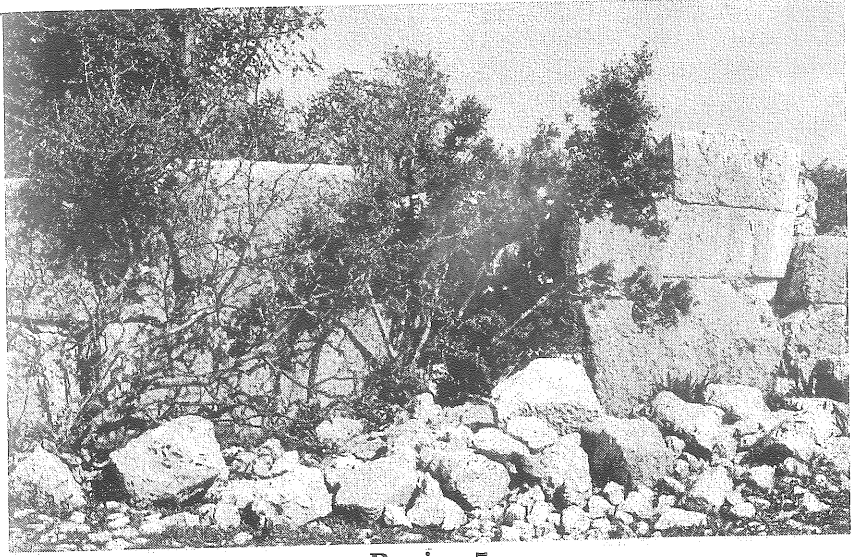
Resim 3

Hasır Ören, çokgen taşlı duvarların batından görünüşü

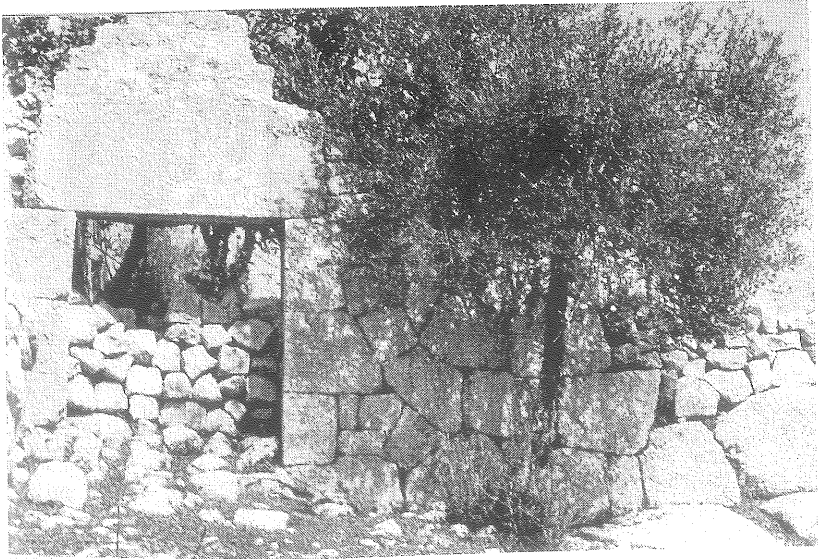

Resim 4

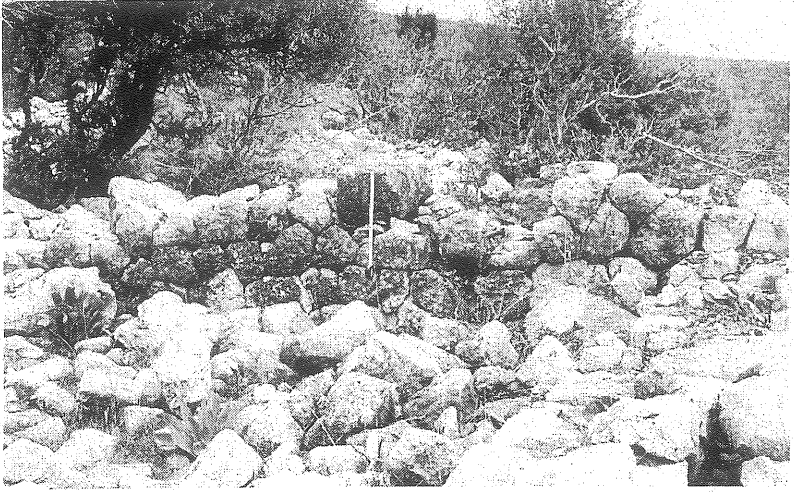
Hasır Ören, çokgen taşlı, atkılı duvarın üstten görünüşü

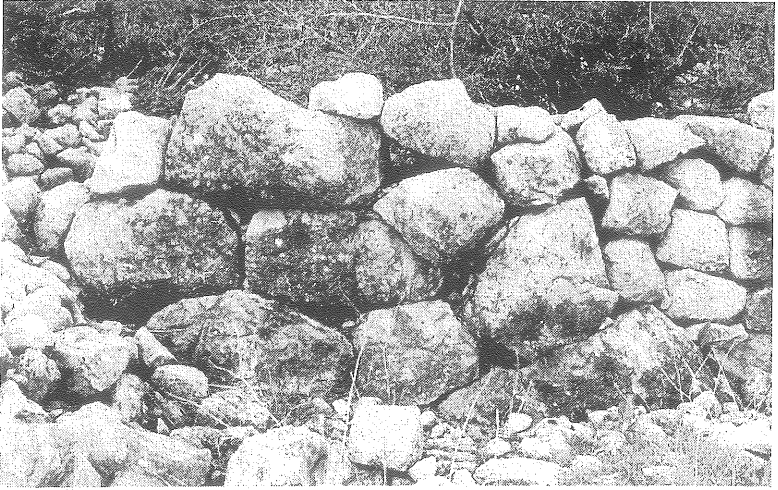
Resim 5
Hasır Ören, çokgen taşlı duvar örgüsü

Resim 6
Hasır Ören, çokgen taş duvarlı yapının girişi

Resim 7
Şaar, çokgen taşlı yapı kalıntısı

Resim 8
Şaar, çokgen taşlı duvar

Resim 9
Şaar çokgen taşlı duvar

Resim 10
Çiriş Köyü, Kulenin batıdan görüntüsü

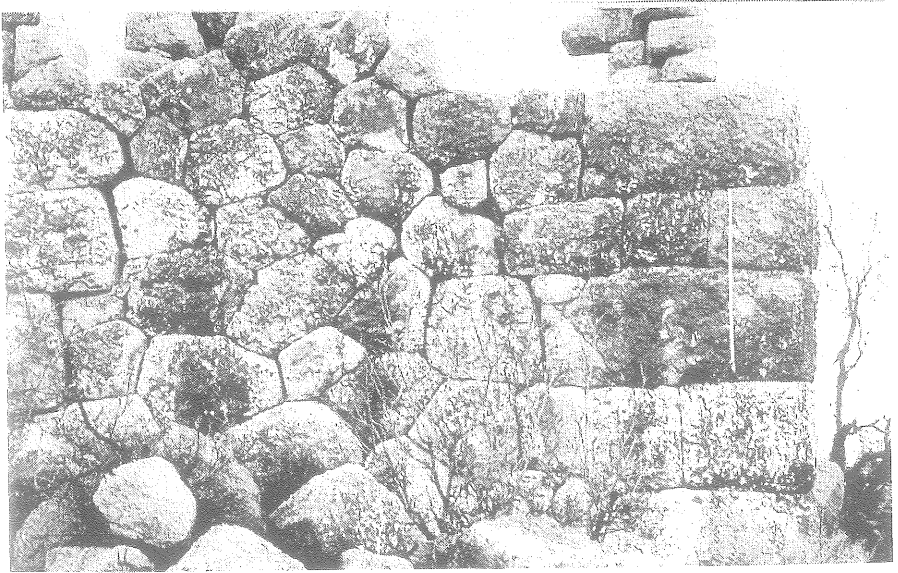
Resim 11
Köşkerli Kalesi, başlık

Resim 12
Köşkerli Kalesi, ev kalıntısının doğudan görüntüsü

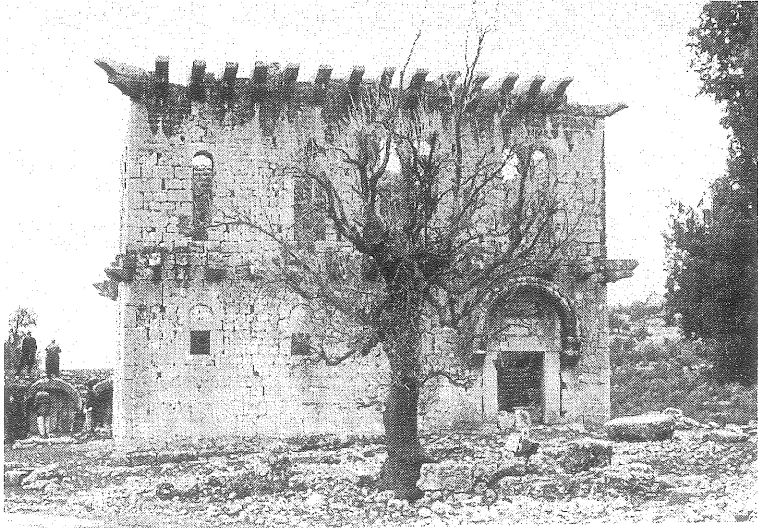
Resim 13
Yel Kalesi, girişin olduğu doğu yönü

Resim 14
Yel Kalesi, güney duvarından detay

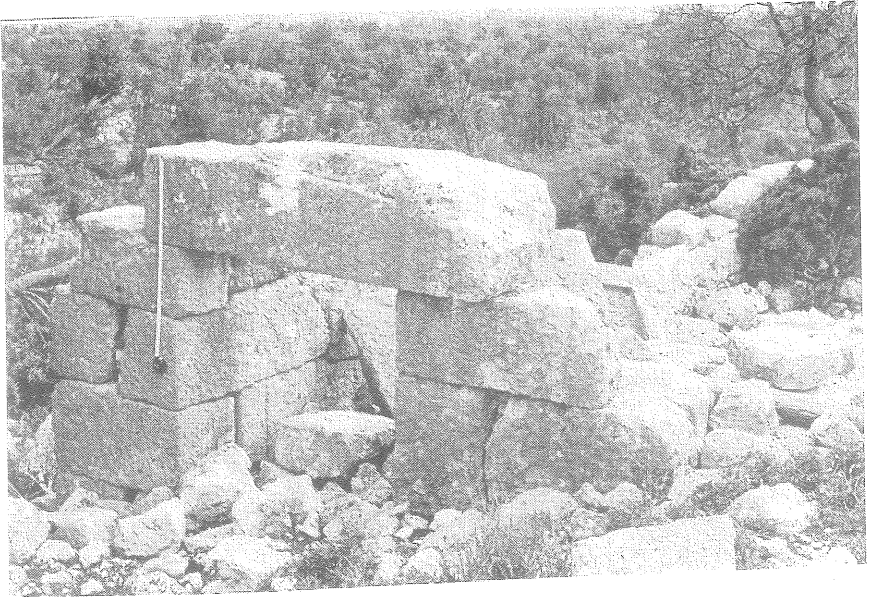
Resim 15
Yel Kalesinin 500m. doğusundaki yapı

Resim 16
Üç Ayaklı, kulenin kuzeyden görünüşü

Resim 17
Üç Ayaklı, su deposunun batı dış duvarı

Resim 18
Hisar Kalesi, çokgen taş duvarlı evin girişi

Resim 19
Hisar Kalesi, çokgen taştan yapılmış evin duvarından detay

Resim 20
Yeni Yurt, 2. kulenin yanındaki çokgen taş duvar ilavesi

Resim 21

Yeni Yurt, çokgen ve dörtgen taşlı duvar örgüsü

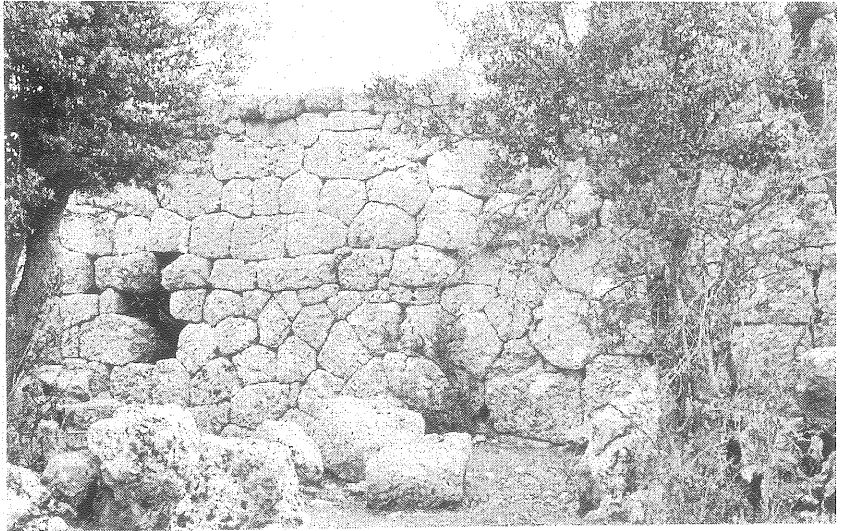
Resim 22

Hayat Öreni, Kilisenin Kuzey - batısındaki çokgen taşlı duvar örtüsü

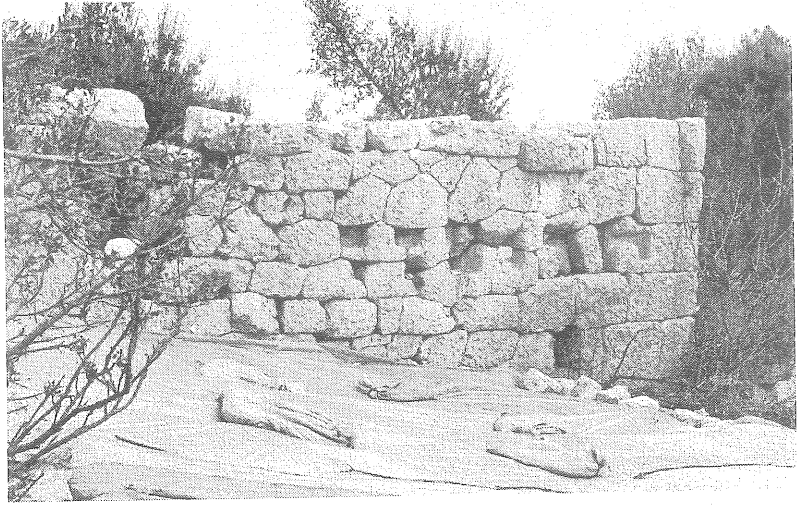
Resim 23

Hayat Öreni, Kilisenin 150m. güney doğusundaki çokgen taş duvar örgüsü

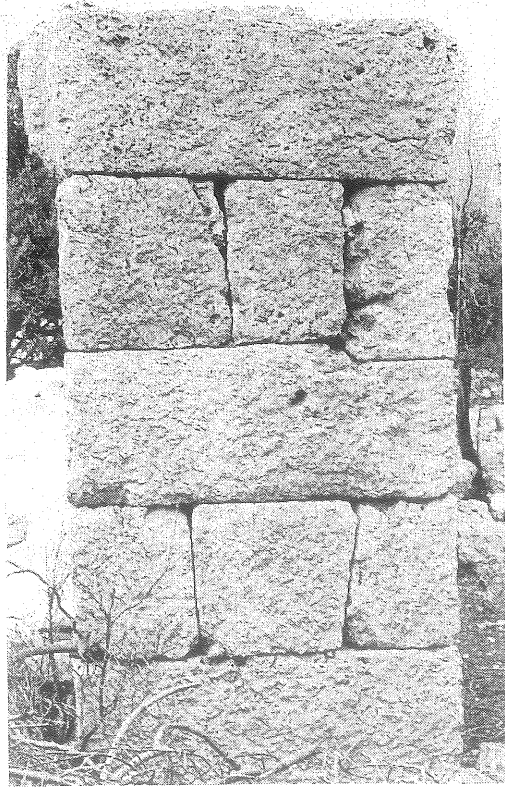

Resim 24

Hayat Öreni, Res. 23 deki duvarın dış yüzü

Resim 25
Hayat Öreni, Res. 23 deki duvarın iç yüzü

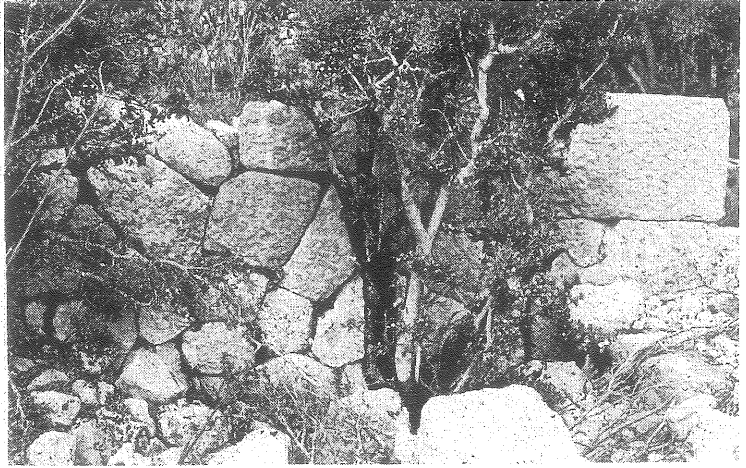

Resim 26
Hayat Öreni, Res. 23 deki duvarın güney ucu

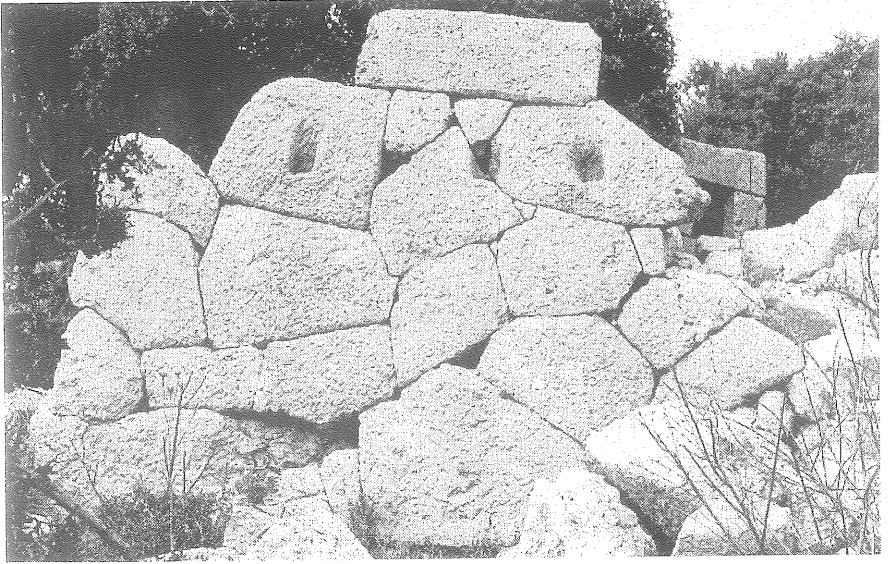
Resim 27

Hayat Öreni, Res. 23 deki duvarın üstten görünüşü

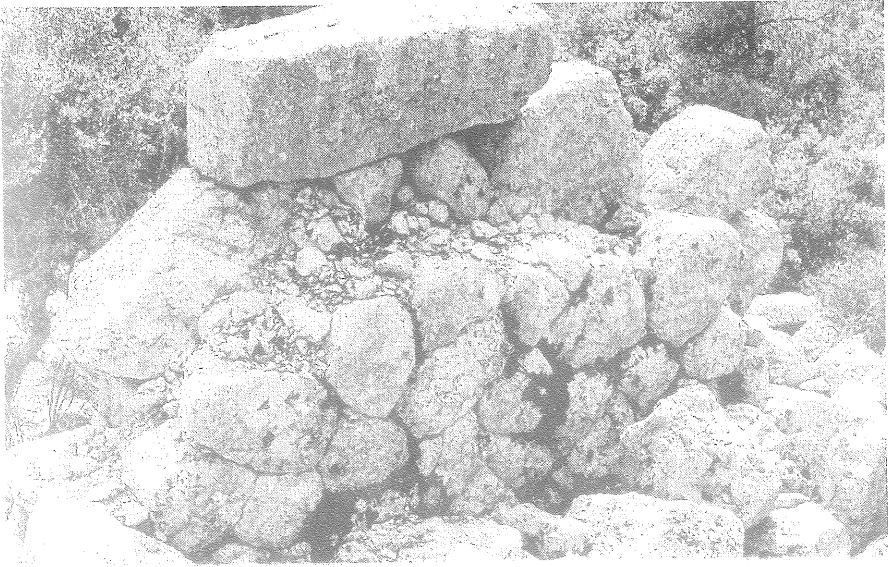
Resim 28

Gavurlu Burun, kuzey - doğudaki çokgen taşlı örgü

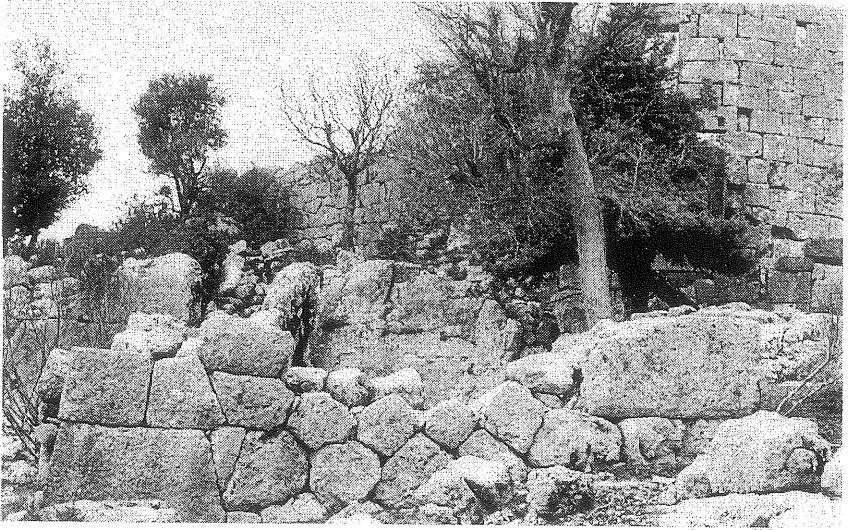
Resim 29

Gavurlu Burun, çokgen taştan yapılmış evin güney dış duvarı

Resim 30

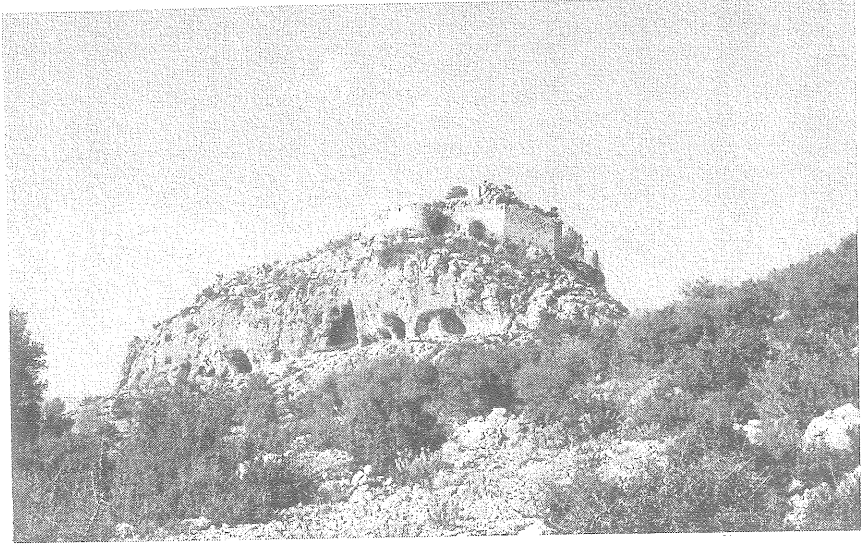
Gavurlu Burun, Res. 29 daki duvarın iç yüzü

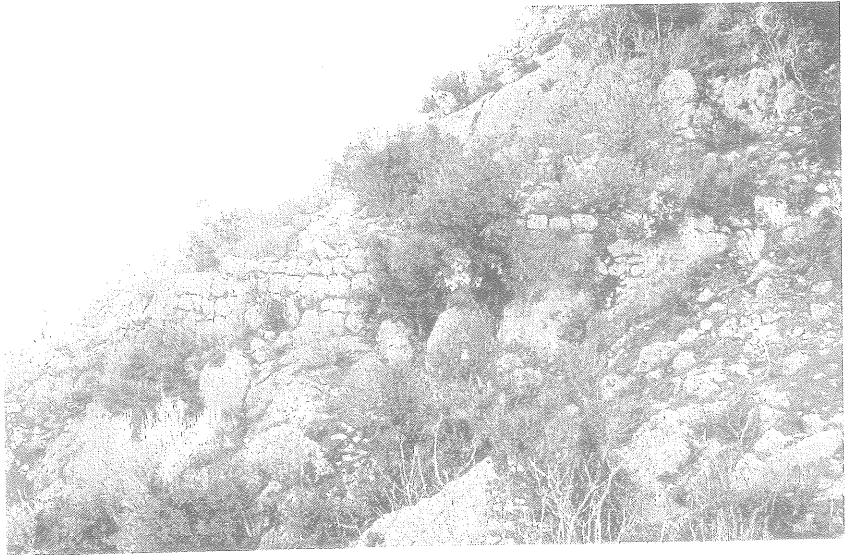
Resim 31
Gavurlu Burun, tepenin doğusundaki evin doğu duvarı

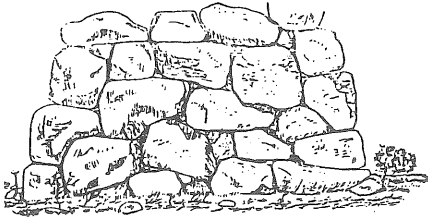
Resim 32
Koramşalı Kalesinin köyden görünüşü

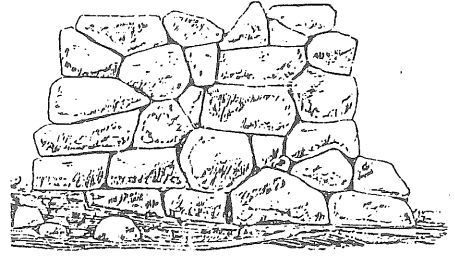
Resim 33
Dağlı Kale, güneyden görünüş.

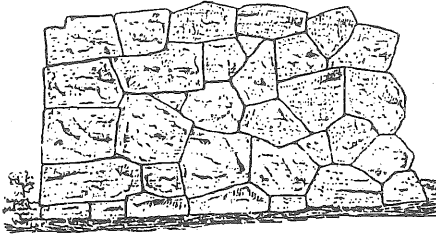
Resim 34
Dağlı Kale, teras duvarı.

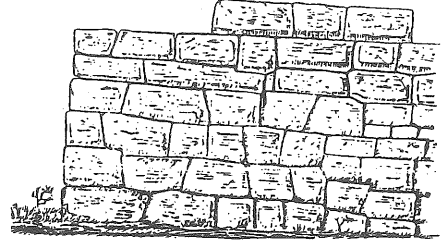
I

II

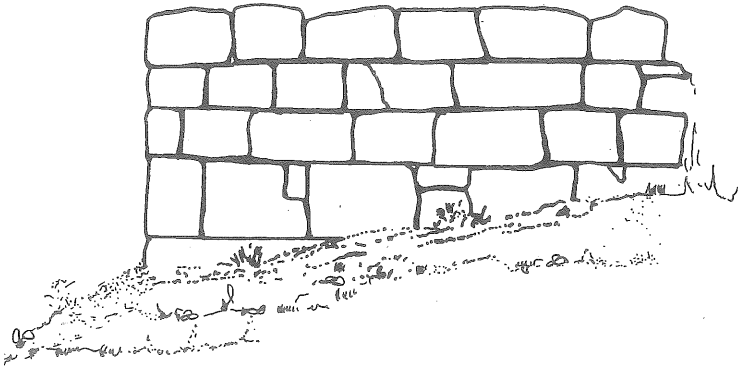

III

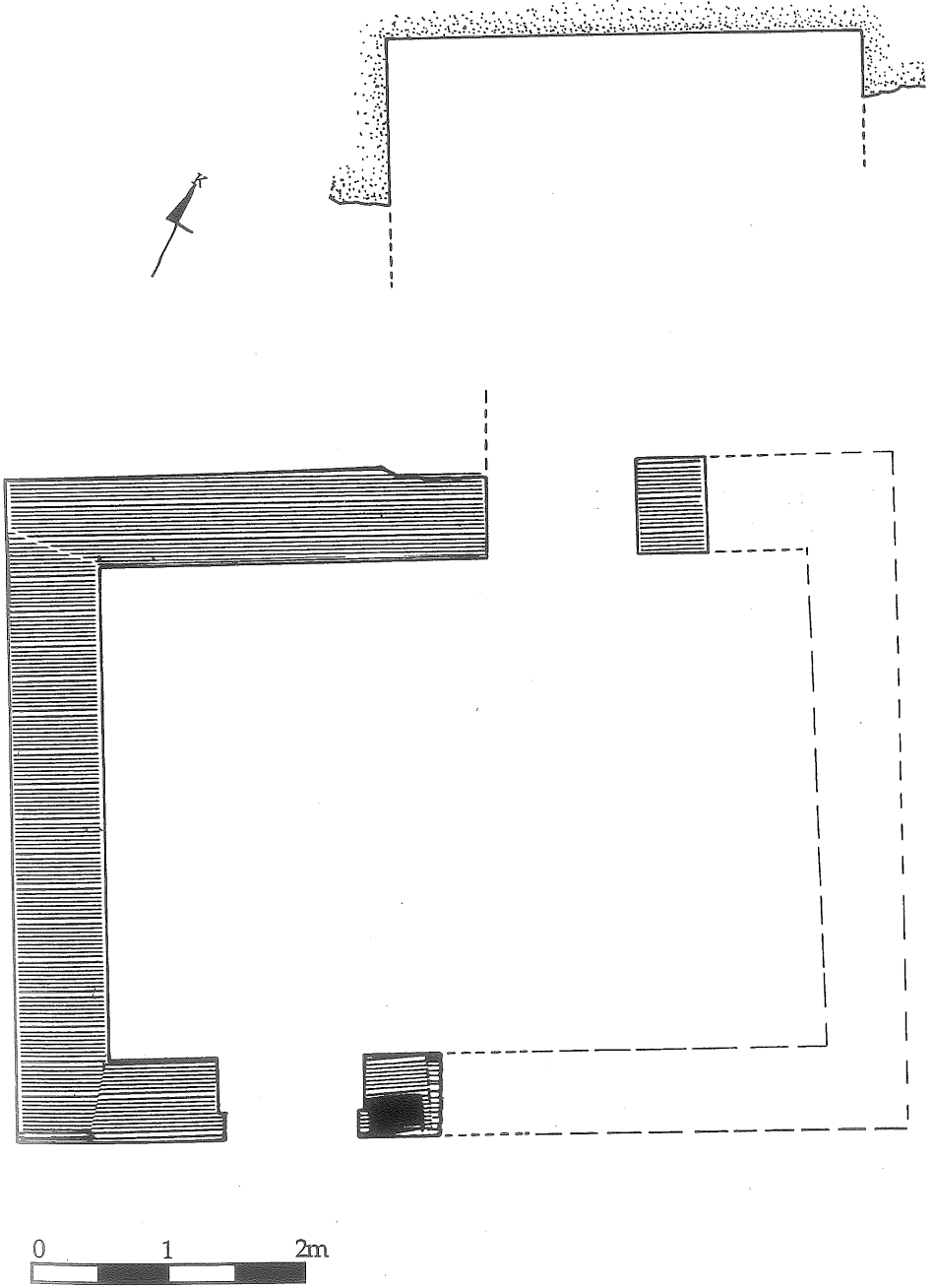

IV

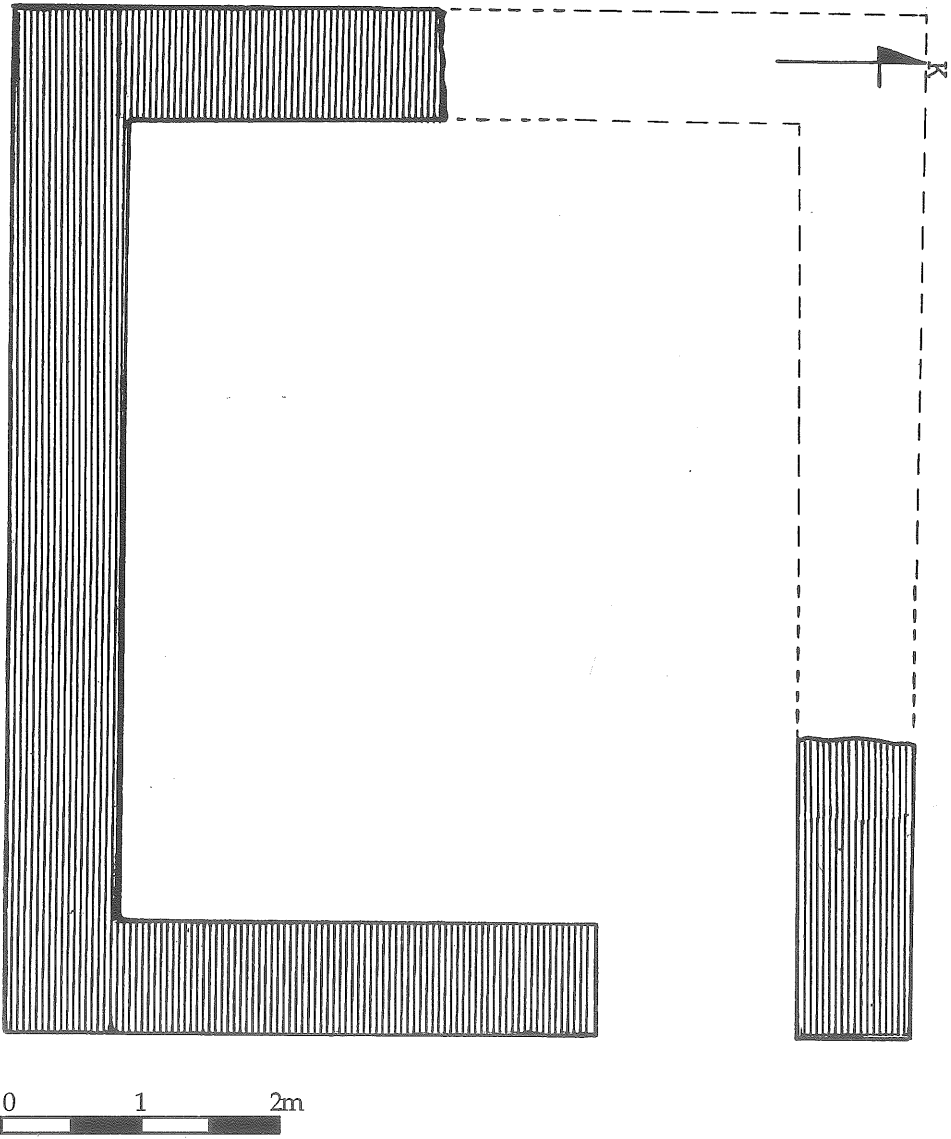
Çizim 1
Lugli'ye göre çokgen taşlı duvarların tipleri

Çizim 2
Nagidos'daki çokgen taşlı duvar (Heberdey - Wilhelm, 159'dan)

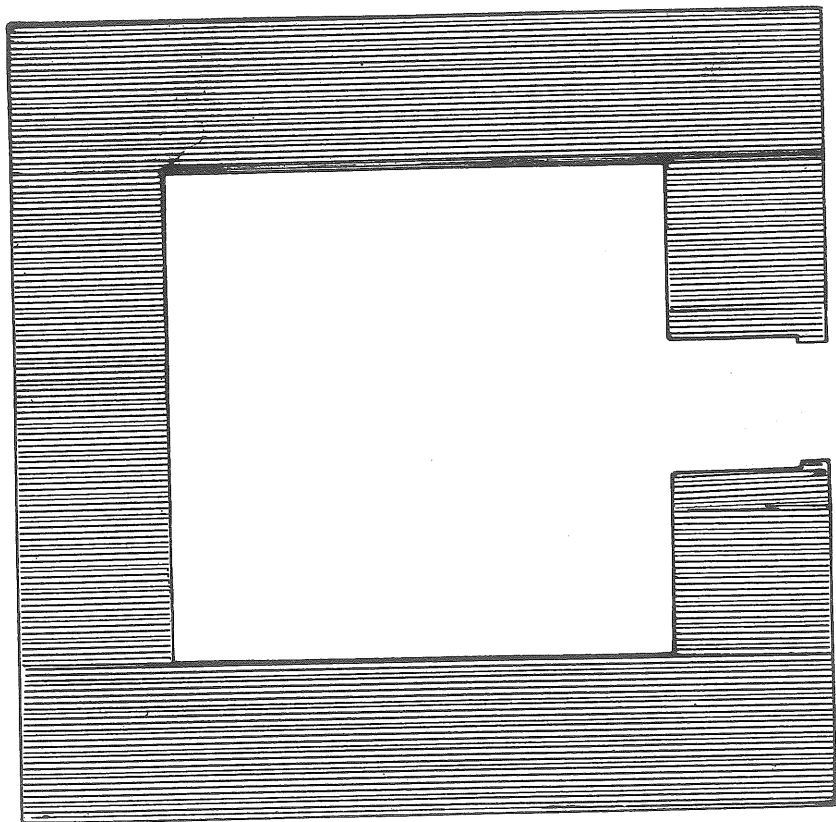

Çizim 3
Köşkerli Kalesi çokgen taş duvarlı evin planı

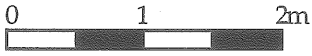
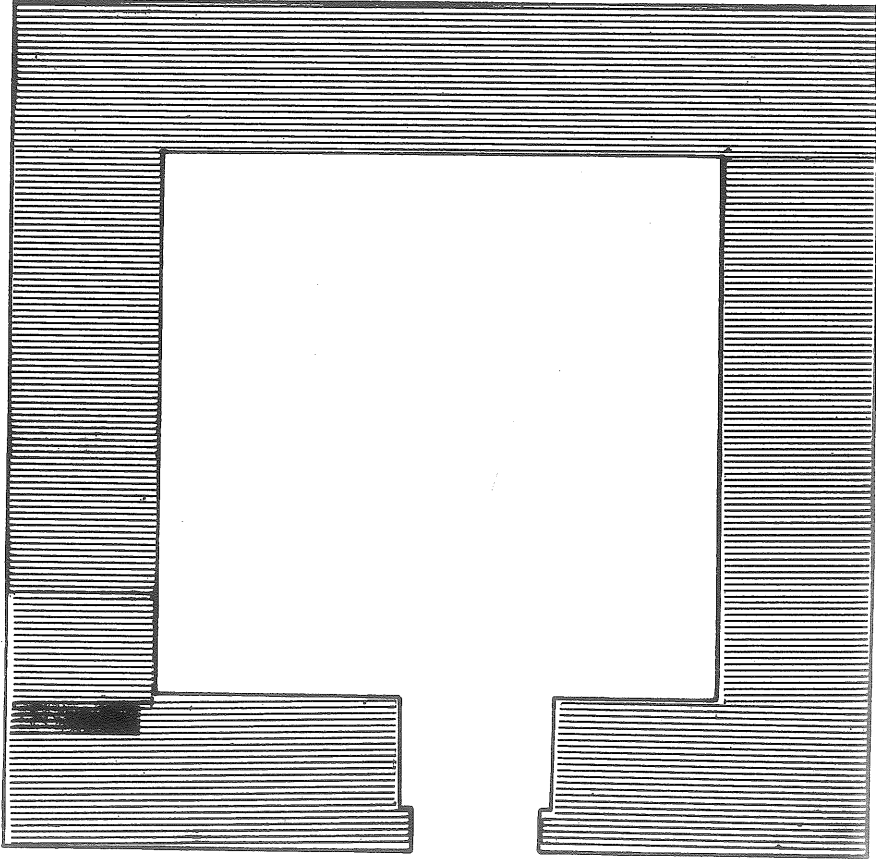

Çizim 4

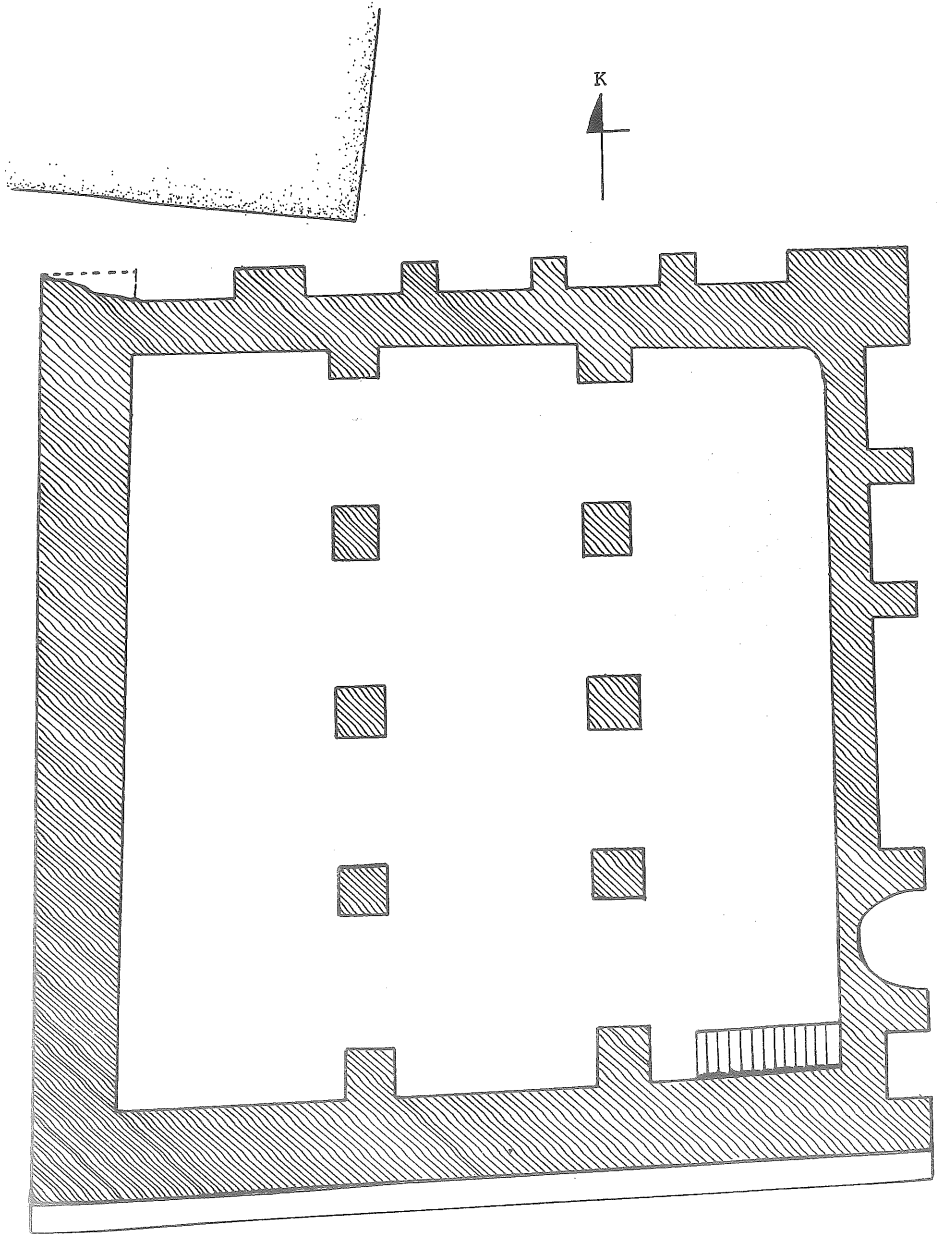
Köşkerli Kalesi Kilise'nin bitişiğindeki çokgen taş duvarlı yapı

Çizim 5
Gücüş Köyü Yel Kalesi'nin planı.

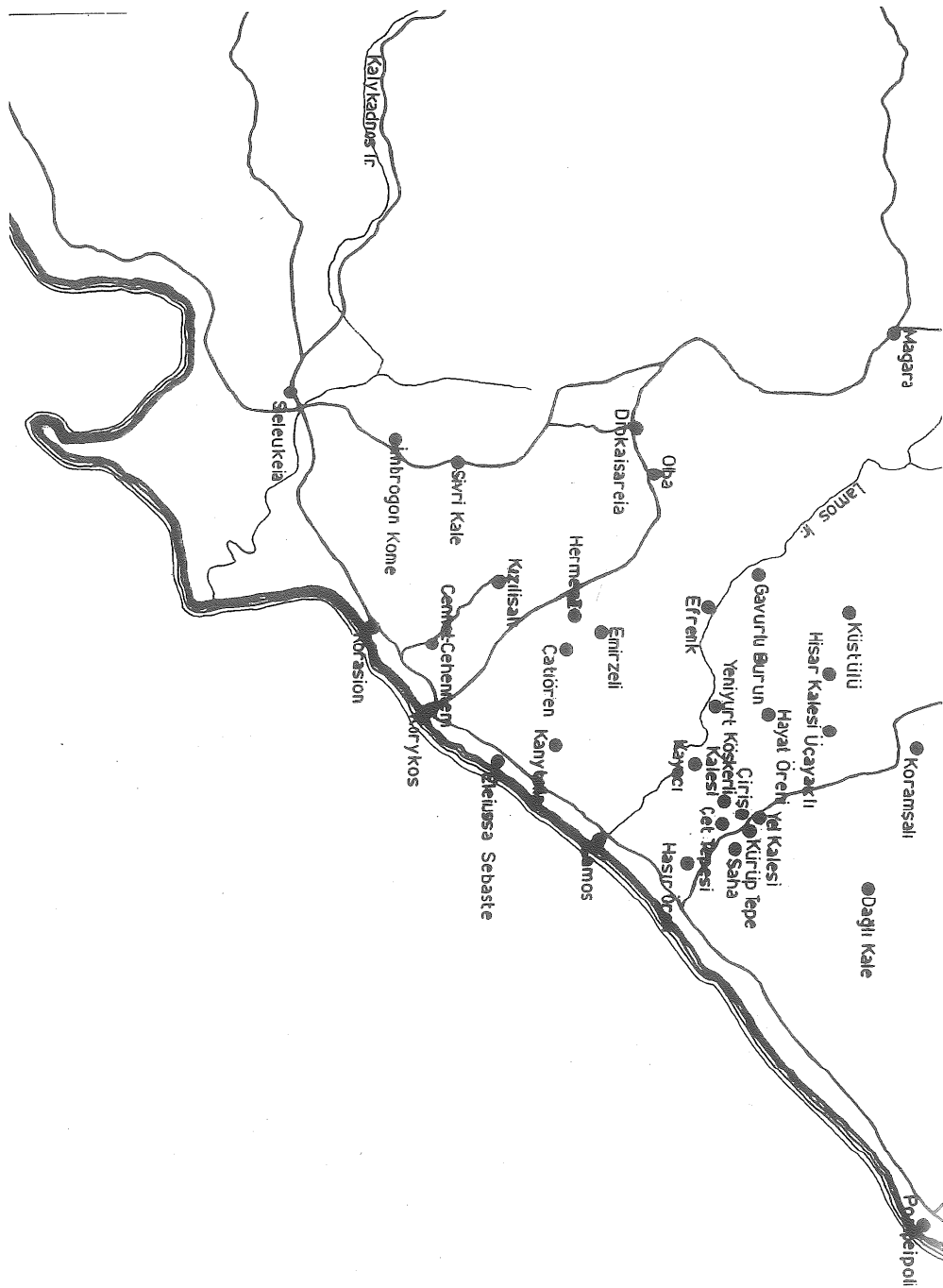
Çizim 6
Gücüş Köyü Yel Kalesi'nin 500m. doğusundaki yapı

0 1 2 3m

Çizim 7

Hüsametli Köyü, Üçayaklı Mahallesi'ndeki su deposu

Harita